H
8
S7

Statsvetenskaplig tidskrift
för politik - statistik -
ekonomi

Pol. Sci
S

1 årg. 1897—98 N:o 3 Maj 1898

Statsvetenskaplig Tidskrift

H
8
S7
årg. 1
no. 3

för

Politik — Statistik — Ekonomi

utgifven af

C. A. Reuterskiöld
Oscar Alin, Hugo Blomberg, Pontus E. Fahlbeck

Prenumerationspris för hel årgång: 6 kr.
Första årgången omfattar profnumret 1897 samt tre häften 1898
Lösnummer af detta häfte kostar 2: 50

UPPSALA
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
(I DISTRIBUTION)

Statsvetenskaplig Tidskrift

hvars första nummer utkom i November 1897, har till uppgift att behandla statsrättsliga och öfver hufvud statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamhet åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhälleliga frågor af olika slag. Rent polemiska artiklar i dagens frågor, äfvensom genmälen å litteraturanmälningar införas i regel icke.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof J. Ask, doc. S. Clason, doc. B. H. Dahlberg, prof. D. Davidson, e. o. aktuarien I. Flodström, doc. C. Hallendorff, prof. grefve G. K. Hamilton, prof. R. Hermanson (Finland), aktuarien K. Key-Åberg, doc. R. Kjellén, d:r Johan Leffler, lektor J. F. Nyström, skriftställaren E. Svensén, lektor A. Söderblom, prof. L. Stavenow, aktuarien G. Sundbärg, bankofullmäktigen R. Törnebladh, doc. O. Varenius, jur. kand. T. Åström, kammarrättsrådet J. Östberg m. fl.

Tidskriften redigeras af utgifvarne proff. O. Alin, H. Blomberg, P. Fahlbeck samt doc. C. A. Reuterskiöld, af hvilka den sistnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte har redaktionen till prejudikatafdelningen lyckats erhålla löften om fast medverkan af sekreteraren, kammarherre A. Berencreutz, kammarrättsrådet O. Bodin, kanslirådet D. Ekelund, öfverdirektören grefve H. Hamilton, byråchefen A. Hammarström, expeditionschefen C. F. Holmqvist, sekreteraren C. Malmén och kammarrådet G. Thulin.

Tidskriften utkommer med 3 häften om året, i Februari, Maj och Oktober, omfattande minst 12 ark. Prenumerationspriset har f. n. måst bestämmas till 6 kr. per årgång och circa 60 öre per ark vid lösnummerköp. Författare erhålla 25 särtryck af sina resp. uppsatser. Alla meddelanden till tidskriften äfvensom böcker m. m., hvilka önskas anmälda, torde sändas under adress: »Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Uppsala».

Tidskriften kan rekvireras såväl genom *bokhandeln* eller *posten* som ock *direkt hos redaktionen*. Lösnummer säljas endast genom bokhandeln.

Uppsala i Januari 1898.

Proportionell representation.

Af

Emil Svensén.

I. Ett svenskt regeringsförslag.

Uti den kungliga proposition om utsträckning af valrätten till andra kammaren, som den 20 mars 1896 framlades för riksdagen, föreslogs bland annat införande af s. k. proportionella val i de större städerna, till förebyggande af de ensidiga valresultat, som ur konservativ synpunkt befarades följa af en utsträckning af rösträtten, så beskaffad, som i nämnda proposition föreslogs. Bestämmelserna om det tillämnade nya valsättet skulle innefattas i den för detta ändamål omarbetade § 17 riksdagsordningen, hvari mom. 3 skulle erhålla följande lydelse:

"Där vid riksdagsmannaval flere riksdagsmän skola väljas, iakttages vid valet:

att sedan anlämnandet af valsedlar afslutats, alla valsedlar upptagas och oöppnade räknas, hvarefter det erhållna antalet delas med antalet af riksdagsmän, som skola väljas, och det sålunda uppkomna kvottal, med utelämnande af bråk, lägges till grund för röstberäkningen;

att, valsedlarna därpå, hvar efter annan, öppnas, förses med löpande nummer, allt eftersom de öppnas, och fördelas efter det å hvarje valsedel först förekommande namn, intill dess någon finnes vara förut upptagen a så stort antal valsedlar, som motsvarar kvottalet, då han förklaras vald;

att öppnandet af valsedlarna därefter fortsättes i enahanda ordning men med iakttagande däraf att, där den å valsedel först upptagne finnes vara redan förklarad vald, hans namn öfverkorsas och närmast följande namn å person, som icke redan är vald, räknas såsom det första å valsedeln;

att, där föreskrifvet antal riksdagsmän ej, sedan alla valsedlarna öppnats, är valdt, de, som, med frånräknande af redan valde, funnits vara först upptagne å största antalet valsedlar, skola, så framt detta antal tillika öfverskjuter hälften af kvottalet, förklaras valde, samt

att, om ändock ej samtlige riksdagsmän för valkretsen blifvit utsedde, antalet fylles af dem, som, oberäknadt de redan valde, vid förnyadt genomgående finnas vara upptagne å de flesta afgifna valsedlar, utan afseende å den ordning, hvari namnen förekomma.

Äro i något fall rösterna lika, skilje lotten."

Dessutom upptages bestämmelser, dels i § 17 mom. 4 att anmärkning mot röstlängden skall, för att komma under pröfning, framställas å landet vid valförrättningens början och i stad skriftligen ingifvas till magistraten eller stadsstyrelsen sist å tredje dagen före den då valet skall äga rum, — och dels i § 25, att valsedel, som innehåller ett färre antal namn, än det antal riksdagsmän som skall väljas, ändock skall antagas såsom giltig, samt att namn a person, som ej är valbar, eller namn, som är tvetydigt, ej skall tagas i beräkning.

Regeringens principiella motivering för detta förslag lydde som följer:

"Det valsätt, hvilket under nutida förhallanden är bäst ägnadt att vid val inom en valkrets samtidigt af flere representanter förhindra, att ett samhällsintresse på bekostnad af öfriga lika berättigade intressen gör sig uteslutande gällande vid valet, torde vara användningen af proportionella val. Hvarje parti, så framt det äger någon betydligare styrka, är vid denna valmetod tillförsäkradt att erhålla sin åskådning representerad, och härigenom vinnas de fördelar, som äro förenade med klassvalen, utan de svårigheter i fråga om klassernas särskiljande, hvilka under nuvarande samfundsförhållanden äro förenade med sistnämnda valmetod.

Vid valet emellan de olika metoder för proportionella val, som finnas vare sig praktiskt utförda inom något främmande land eller af teoretiska författare framställda synes mig det valsätt, som i Danmark användes vid val af ledamöterna i landstinget, böra hos oss komma till användning åtminstone till en början och intill dess den allmänna uppfattningen kan förena sig om något af de andra systemen, hvilka, om de ock i teoretiskt afseende kunna anses riktigare, likväl i praktiskt afseende äro svårare att genomföra och af hvilka flertalet dessutom förutsätta valförhallanden för oss helt och hållet främmande. Den vid de danska valen till landstinget tillämpade valmetoden är däremot synnerligen enkel. Den förutsätter från

valmännens sida icke något annat än att en hvar af dem upptager de personer, a hvilka han röstar, i den ordning han önskar få dem valda till representanter samt att valmännen före valet sammanslutit sig i skillda partier, hvilka hvar för sig på förhand upprätta vallistor, som af partiets ledamöter vid valet följas. Nagon svårighet för valmännen att uppfatta och vid valet efterfölja förstnämnda fordran kan i vårt land icke tänkas vara förhanden, och de politiska förhållandena hos oss hafva längesedan natt den utveckling, att sistnämnda förutsättning i de större städerna förefinnes, oaktadt den driffjäder därtill, som ligger i användandet af proportionella val, hittills saknats."

Vi tänka oss en valkrets, där 2,507 röstande välja fem riksdagsmän. Valmännen hafva med sträng disciplin samlat sig kring två listor, hvaraf den ena erhåller 1,489 och den andra 1,006 röster, hvarjämte 12 stänkröster afgifvits. Sedan nu sedlarne räknats och deras antal delats med riksdagsmännens antal 5, erhalles den jämna kvoten 501, som lägges till grund för röstfördelningen. Enligt det gamla sättet skulle de 1,489 besätta alla fem platserna. Här åter fördelas valsedlarne vid deras öppnande efter det å dem först förekommande namn, intill dess någon finnes vara först upptagen på 501 sedlar, vidare fortsättes det på samma sätt med öfriga sedlar, men där den redan valde står främst å en sådan sedel, strykes hans namn och nästa namn behandlas som det främsta. På detta sätt får hvardera partiet sina båda främste män valde med hvar sina 501 röster; men detta gör blott 4 val, under det 5 platser skola besättas. Härvid har man ännu att förfoga öfver 487 af majoritetens valsedlar, 4 af minoritetens och 12 sedlar med stänkröster. Till antalets fyllande förklaras nu den vald, som näst efter de redan valda står främst på de 487 sedlarne, och så är valet färdigt.

Så långt är allt godt och väl. Men, andra och mycket mera invecklade fall gifvas, där metodens hållbarhet sättes på allt för harda prof. Tänkom oss vid samma val, att de två partierna, i stället för att hålla ihop, delat sig i fem, hvarje med hopp att drifva igenom en eller flere kandidater. Majoriteten delar sig i ett parti på 800 och ett på 689 röstande, minoriteten i två på hvar sina 350 och ett på 306 röstande. Vid första genomräkningen inträffar nu, att endast de två förstnämnda och starkaste flockarne få hvardera 1 kandidat vald med 501 röster, medan de öfriga flockarne icke nå upp till detta kvottal. Till besättande af återstående 3 platser skola nu de förklaras valde, som äro först upptagne å största antalet återstående valsedlar, så framt detta antal tillika öfverstiger halfva

kvottalet, och alltså utgör minst 251. Till de 3 platserna kunna nu 5 kandidater komma i fråga. Ordna vi partierna efter deras styrka, så förfoga de 800, sedan deras främste man är vald, ännu öfver 299 sedlar till förman för sin 2:dre man. På samma sätt förfoga de 689 ännu öfver 188 röster för *sin* 2:dre man, men som detta tal är mindre än 251, kan han icke komma med i räkningen. Återstå alltså 4 kandidater, af hvilka 3 stå främst å hvar sin lista med resp. 350, 350 och 306 röster, och den 4:de star i 2:dra rummet med 299 röster. Valde äro de 3 förstnämnde, och vi få alltså det egendomliga valresultat, att alla 5 grupperna med resp. 800, 689, 350, 350 och 306 röstande erhålla hvar sin riksdagsman. Sammanföras de åter i sina två hufvudpartier, så finnas de 1,489 ha fått 2 och de 1,006 ha fått 3 riksdagsmän. Hvad ett sådant val må kallas, men proportionellt är det icke.

Eller ett annat fall. En valkrets, låt vara Göteborg, väljer 9 riksdagsmän, och 4,500 valmän rösta, fördelade på 3 partier, så att 2,300 enigt följa det första, 1,350 det andra och 850 det tredje. Kvottalet är då 500, och i första omgången äro valde 4 af det första, 2 af det andra och 1 af det tredje partiet. Återstå 2 platser att besätta, och till deras fyllande komma i fråga det första partiets femte man med 300 röster, det andras tredje man med 350 och det tredjes andra man med likaledes 350 röster. Valda äro de två sistnämnde, och de tre partierna besätta resp. 4, 3 och 2 platser, hvilket, om de tva minoriteterna hopräknas, gör 4 platser på 2,300 och fem platser på 2,200 väljare.

Vi se alltså, att detta system premierar den största möjliga partisplittring. Genom den utsikt till framgång, som vinkar, om de stora partierna uppdelas i smärre grupper, uppmuntras valmännen att sätta de små och söndrande synpunkterna framför de stora och förenande, hvilket icke är lyckligt. Utom denna ogynnsamma följd af, att röstfördelningen icke alls eller rättare blott i mycket sällsynta fall, kan fullständigt genomföras på grund af kvottalet, kan äfven mot denna metod invändas, att den lämnar allt för vidt spelrum åt slumpen, da det beror af en tillfällighet, i hvilken ordning sedlarna tagas i beräkning, hvilket i vissa fall kan öfva en obehörig inverkan pa valets utgång.

I Danmark, där denna valmetod först uppställdes (af ministern Andræ 1855), har den sedan 1866 tillämpats vid val af Landstinget eller Första kammaren, och intill 1891 äfven vid val af riksdagens utskott. Metodens brister hafva likväl där framträdt på ett sa i ögonen fallande sätt, att den vid utskottsvalen blifvit utbytt mot en annan, och vid landstings-

valen brukas den väl ännu, men under iakttagande af de strängaste och för valmännen mest besvärande försiktighetsmått.

Det svenska förslaget, som blott i oväsentliga detaljer skilde sig från den danska metoden, tillvann sig inga sympatier vid riksdagen. Så godt som hela riksdagen var af olika mening med dess upphofsman, justitieministern Annerstedt, i fråga om metodens enkelhet och lättfattlighet, och de många och långa omgångar och förfaranden, med upprepade rösträkningar och strykning af namn i oändlighet, som voro förenade med dess praktiska tillämpning, befarades allmänt skola leda till valtrassel i största möjliga grad. Rösträttsförslagets fall drog den Annerstedtska valmetoden med sig, utan att så mycket som ett finger lyftes till dess försvar.

Likväl var det icke första gången, som ett förslag med dylikt syfte dragits under riksdagens pröfning. Men då detta förut skett, har man icke syftat så högt, utan nöjt sig med att yrka ändring i sättet för val af riksdagens utskott och öfriga delegationer. 1878 väcktes ett dylikt förslag i Andra kammaren af professor H. L. Rydin i Upsala, och 1867, eller redan i första uppgörandet af kammarens arbetsordning, ett liknande af landshöfdingen i Malmö S. G. von Troil, men bada gangerna utan framgang. Landshöfding Troil var uppenbart påverkad af den vidlyftiga behandling, som frågan om proportionella val kort förut erhållit i Danmark vid 1866 års grundlagsändring.

Vid sin motivering utgick han fran ett exempel, som är särdeles belysande i fråga om ändamålet med de proportionella valen. Om, sade han, en valmanskår af 10,000 röstande skall utse 10 representanter, och därvid fördela sig i fyra partier, ett på jämt 4,000, ett på 3,000, ett på 2,000 och ett på 1,000 röstande, så fordrar rättvisan, att dessa partier vid valet få utse, det första 4, det andra 3, det tredje 2 och det fjärde 1 ombud. I ett fall, där partifördelningen ställer sig så enkelt, blir äfven valförrättningen lika enkel, i det röstfördelningen kan fullständigt genomföras med ledning af kvottalet 1,000, eller väljarnes antal 10,000 deladt med de valdes antal 10. Detta dock förutsatt att alls ingen röstsplittring äger rum, utan hvarenda väljare röstar med sitt partis lista oförändrad. Ett sadant fall är ju matematiskt tänkbart, men i verkligheten ytterst osannolikt, da valmännen naturligtvis splittra sig på mångahanda sätt allt efter olika lynnen, där de icke genom stränga förhållningsregler bringas till sammanhållning; och för öfrigt säger det sig självt, att en dylik noga afvägd proportion mellan partierna, så att deras styrka står i jämnt förhållande till det antal riksdagsmän, som skall väljas, är lika ytterligt sällsynt.

II. Äldre förslag.

Det kan således icke sägas, att den viktiga fragan om proportionell representation omfattats med något större intresse i vårt land. Inom ganska vidsträckta kretsar har den till och med ådragit sig en viss ringaktning, och anses snarare som ett lämpligt föremål för mer eller mindre klara teoretiska spekulationer än för de praktiske statsmännens öfvervägande eller atgärder.

Likväl har det här i Sverige ingalunda saknats tillfällen att iakttaga det nuvarande valsättets olägenheter. Vid val af riksdagsmän, där blott en skall väljas, händer det ju oupphörligt, att den valde går in med en enda eller ett par rösters öfvervikt, för att nu ej tala om de talrika fall, där han icke har någon röstöfvervikt alls, utan blir vald till följd af majoritetens splittring på två eller flera kandidater. Det är detta slags val, som äro de förhatligaste af alla, och som rätteligen bära det namn af *minoritetsval,* som tanklöst folk så ofta pläga tillägga de proportionella valen.

Ännu starkare hafva hos oss liksom annorstädes obehagen framträdt af de enkla majoriteternas oinskränkta herravälde vid de s. k. *listvalen,* där flera väljas på en gång. Vid val af landstingsmän, stadsfullmäktige och isynnerhet riksdagsmän för de större städerna har man när som helst tillfälle att iakttaga, huru som en ofta ganska obetydlig majoritet hänsynslöst slår under sig alla platserna, med fullständigt undertryckande af minoritetens önskningar. På ett särskildt slående sätt har detta visat sig vid hufvudstadens val af riksdagsmän i Andra kammaren. Vid de fyra valen 1872, 1875, 1878 och 1881 segrade de konservative fullständigt utefter hela linjen och besatte efter sitt sinne alla de 13 till 16 platserna på Stockholmsbänken. 1884 skedde en fullständig omkastning, de liberale besatte vid första valet 16 platser mot 3, och sedan detta val i besvärsväg blifvit upphäfdt, eröfrade de vid omvalet alla 19 platserna. På samma sätt tillsatte de 1887 om våren alla 21 och om hösten alla 22 platserna, — men nu tillkom den famösa masskassering af röster som så oväntadt besatte stockholmsbänken med 22 "rättsligen men icke rätteligen" valde riksdagsmän af *minoriteten.* 1890 togo de liberale skadan igen och tillsatte alla 24 riksdagsmännen, oaktadt hufvudstaden nu blifvit fördelad i fem kretsar med ganska olika valmanskårer. 1893 upprepades samma företeelse i fyra kretsar, medan i den återstående en öfverflyttning af ett knappt hundratal bland 3,000 röstande var tillräckligt att omkasta hela valresultatet och insätta 5 konservative i stället för de förre 5 liberale riks-

dagsmännen. 1896 års valresultat ligga allt för nära att här skulle behöfva vidare påminnas om dem.

Att nu dylika val skulle vara ett sant och troget uttryck för åsikter, intressen och önskningar bland *hela* valmanskåren, det lär visst icke någon med vanligt sundt förnuft utrustad människa kunna inbilla hvarken sig själf eller andra. Framför allt äro de tvära omkastningarne vid listval, som massvis kasta de gamle representanterna öfver bord och ersätta dem med nya och opröfvade af rakt motsatta åsikter, ägnade att medföra följder, som kunde blifva rent af samhällsvådliga, ifall icke i vårt land detta valsätt vore inskränkt till ett fåtal kretsar, utan användes öfver hela landet. I Norge hafva, som längre fram skall visas, listvalen till stortinget alldeles onödigtvis och i högst betydlig grad bidragit att stegra den redan förut mer än tillräckligt långt drifna motsatsen mellan partierna; och i Frankrike var Gambetta, som insatt hela sitt ofantliga inflytande för att genomdrifva val till deputeradekammaren med *scrutin de liste*, lycklig nog att icke behöfva upplefva den fullständiga bankrutt, som denna hans älsklingstanke led vid sin första och lyckligtvis enda tillämpning vid de allmänna valen 1885.

Att vi här i Sverige, oaktadt dessa ogynnsamma erfarenheter af det gamla valsättet inom och utom landet, hittills ställt oss så afvisande gent emot de proportionella valen, beror väl i främsta rummet på den svårighet, som hittills öfver allt visat sig att utfinna någon verkligt praktisk och fullt ändamålsenlig metod för detta valsätts tillämpning. Den i Sverige mest kända valmetod af detta slag har onekligen varit den nyssnämnda danska metoden eller dess engelska motbild, det af Thomas Hare uttänkta valsättet, som funnit en så varm försvarare uti ingen mindre man än John Stuart Mill. Af andra dylika valsätt, som hänsyn till utrymmet icke tillåter att närmare referera, kände man likaledes till det af den franske statsmannen Prevost-Paradole också varmt förordade "kumulativa" valsättet, där hvarje valman ansågs äga lika många röster som det antal riksdagsmän hvilket skulle väljas, med rätt att fördela dessa röster efter behag på en eller flera kandidater. Om alltså t. ex. 22 riksdagsmän skulle väljas, ansågs hvarje röstande äga 22 röster, och kunde, om han ville, gifva alla dessa 22 röster åt en enda kandidat, hvars utsikter han ville stärka, eller efter tycke och smak fördela dem mellan flera. På detta sätt kunde en liten men enig väljarflock på egen hand genomdrifva en omhuldad kandidat, men detta valsätt förutsatte bland sina utöfvare dels en mycket stark disciplin, dels en noga kännedom på förhand om partiernas inbördes styrka.

Denna kännedom är naturligtvis oftast svår att vinna, och dess saknad har vid skolrådsval i England, där detta valsätt enligt Forsters lag af 1870 tillämpas, ledt till en alldeles orimlig röstspillan och en allt annat än proportionell representation.

Det har gått så långt, att skolrådsvalen i London en gång gifvit det orimliga resultat, att tjugonio konservative utsågos af 602,622 och tjugosex liberale af 706,506 väljare.

Samma olägenhet torde vidlåda ett valsätt, som den 16 mars 1893, sedan professor Mittag-Leffler i ett föredrag inför nationalekonomiska föreningen redogjort för den Phragménska valmetoden, påpekades af riksdagsmannen Adolf Hedin. Det var det, som föreslagits af Emile de Girardin i hans 1874 utgifna skrift *Unité de Collége*. Den spirituelle fransmannen ville lösa den trassliga valknuten genom att afhugga den. Hela landet skulle utgöra en enda valkrets, hvarje valman rösta på en enda kandidat, och de, som fått de flesta rösterna, skulle vara valde, intill dess antalet vore fullt. Allt besvär med kretsindelning och mer eller mindre invecklad beräkning af rösterna skulle lämnas å sido, enär den fria täflan mellan olika kandidaturer af sig själf skulle föra till en proportionell representation af skilda grupper och intressen. Detta vore ju alldeles oerhördt enkelt — om det blott funnes någon säkerhet för, att ändamålet verkligen uppnåddes. Men om nu, som ej oväntadt vore, massor af valmän toge sig för att på sina valsedlar skrifva landets mest populära namn, så kunde det hända, att exempelvis namnet Hedin utginge ur valurnan med 100,000 röster, utan att dess bärare därför ägde mera formellt inflytande på ärendena vid riksdagen än hvilken medelmatta som helst. Om sålunda ett ringa fåtal af riksdagens främste män kallats till riksdagen af halfva nationens röster, så maste nya konstgrepp försökas, för att antingen öka deras inflytande i man af deras röstetal, eller möjliggöra förflyttning af öfvertaliga röster till svagare kandidater, — och så vore det förbi med den enkelhet, som utgör metodens största förtjänst.

Genom sin synnerliga enkelhet och lättfattlighet utmärkte sig det proportionella valsätt, hvilket så att säga försöksvis tillämpades inom 12 kretsar vid valen till engelska underhuset åren 1867—1884. Detta sätt, som också mycket riktigt var uttänkt, icke af en valteoretiker, utan af den konservative statsmannen lord Cairns, bestod helt enkelt däri, att hvarje krets fick sända 3 ombud till underhuset, men hvarje väljare fick endast rösta på 2 kandidater, och då de tre voro valde, som fått de flesta rösterna, kunde minoriteten alltid vara säker om en plats af de 3. Detta

sätt med de s. k. trekantiga valkretsarne verkade alldeles ypperligt i de fall, då två stora partier af ej allt för olika styrka stodo mot hvarandra, såsom också oftast var händelsen. Det visade sig då vara rätt och billigt, att minoriteten fick en plats, då majoriteten hade två; men partiifvern knotade öfver, att dessa kretsar vid viktiga omröstningar blott kunde anses äga en enda röst, då de båda andra kvittade ut hvarandra. Att dessa båda andra hvar för sig kunde råka att tillhöra landets mest betydande politiska män, hvilka alltså ägde sitt inflytande oförminskadt kvar, det tänkte man icke på eller brydde sig icke om, utan fordrade ifrigt, att antingen skulle hela riket indelas i dylika trekantiga valkretsar, eller ock skulle dessa tolf utplånas fran dess politiska karta. Klagomalen vunno ökad fart på grund af andra och bättre skäl. I vissa kretsar, såsom Glasgow och Liverpool, kunde vid ett valtillfälle det starkare partiet förfoga öfver ända till 80 % af de röstande, men det oaktadt fick det svagare partiet ändå tillsätta den tredje platsen. Detta ansags ej utan skäl obilligt, då majoriteten kunnat besätta alla tre platserna, om den delat sig i två grupper, och framkallade konstlade uppdelningar af väljarne, som alldeles omintetgjorde minoritetens rätt och bragte hela valsättet i vanrykte. Öfverallt där en majoritet utgjorde mer än tre femtedelar af hela valmantalet, kunde den besätta alla tre platserna genom att dela sig i tre jämnstarka grupper, som åter lika fördelade sina röster mellan tre kandidater. Om bland 10,000 valmän en majoritet på 6,300 delade sig i tre grupper, så att 2,100 röstade på A. och B., 2,100 på A. och C. samt 2,100 pa B. och C., så voro A., B. och C. valda med 4,200 röster hvar, och minoritetens 3,700 röster voro utestängda från all inverkan på valet. Detta valknep, som lär vara utfunderadt af den bekante statsmannen Joseph Chamberlain, bidrog mer än något annat därtill, att vid Gladstones stora valreform 1884 de trekantiga valkretsarne upphäfdes och delades i kretsar med ett ombud hvar.

En sak af stor vikt för det proportionella valsättets vänner var att ena sig om, hvad som i tvistiga fall skulle anses för en rättvis fördelning af representanterna i förhallande till partiernas styrka. I det förenämnda Troilska exemplet är saken enkel och klar; mot grupper af resp. 4,000, 3,000, 2,000 och 1,000 röstande svara resp. 4, 3, 2 och 1 ombud. Men vid exemplet från Göteborg kunna olika meningar yppa sig. Om 4,500 väljare dela sig i grupper på resp. 2,300, 1,350 och 850, så är fragan, om dessa grupper i nämnda ordning skola få resp. 4, 3 och 2 eller 5, 3 och 1 ombud. Enligt den af belgiern D'Hondt uppställda regel för propor-

tionella val, som vunnit allmänt erkännande, slites denna tvist till förmån för det senare alternativet. Den regel, efter hvilken han fördelar ombuden mellan olika grupper, lyder sålunda: Anteckna de tal, som angifva gruppernas styrka, hälfterna, tredjedelarna, fjärdedelarna o. s. v. af dessa tal, och ordna de sa erhållna talen efter storleken; och om de största af dessa tal uttagas till lika antal med de platser, som skola besättas, får hvarje parti lika många platser, som det fått tal upptagna i denna talserie. I nämnda fall finge man enligt denna regel följande talräckor:

för första partiet 2,300, 1,150, 766⅔, 575, 460, 383⅓;
för andra partiet 1,350, 675, 450, 337½;
för tredje partiet 850 och 425.

Vi ha här tolf tal, men då blott nio platser skola tillsättas, franskiljas de nio största talen, och så många gånger, som hvarje parti förekommer i den sålunda reducerade talräckan, så många platser får det besätta. Det minsta tal, som i denna talserie svarar mot ett ombud, och som D'Hondt kallar *fördelningstalet*, uppgår till 450, och detta tal ingår 5 ganger i talet 2,300, 3 ganger i 1,350 och 1 gang i 850. Den skenbara orätt, som sistnämnda parti lider, förklaras salunda, att om man tänker sig alla tre partierna fördela sig i mindre grupper, hvardera sa stor, att den kunde tillsätta en riksdagsman, skulle hvarje parti kunna erhalla just det nämnda antalet grupper. På detta sätt bli visserligen de mindre grupperna i förhallande till sin styrka något svagare representerade än de större, men detta innebär allenast en maning att undvika allt för stor splittring och samla sig i ett fatal större grupper, eller med andra ord, i motsats till den Annerstedtska metoden här ofvan, ett framhäfvande af de stora och förenande synpunkterna på bekostnad af de sma oeh söndrande.

Men D'Hondts regel i och för sig innebär allenast uttalande af ett önskemål, nämligen huru en representation rätteligen bör fördelas, för att vara proportionell. Huru detta önskemal bör uppnas, lär den oss däremot icke. Pa det bekvämaste, om icke just bästa sättet vinnes det, om partierna aläggas att rösta med hvar sin särskilda lista, utan rätt för någon enda valman att därifrån afvika med något enda namn. Om nu de tre nämnda gruppernas samtlige valmän inlämnar röstsedlar, lika lydande för hvarje valman inom gruppen, ha valförrättarne endast att tilldöma hvarje parti sa många platser, som det enligt D'Hondts regel har rätt till, och förklara dem valde, som till detta antal stå främst upptagna på hvarje partis valsedlar. I föreliggande fall skulle de 2,300 få de fem främste pa sina valsedlar förklarade valde o. s. v. Men till undvikande af osäkerhet om

de kandidater, som skola anses valde af den ena eller andra gruppen, har ytterligare den drakoniska bestämmelsen funnits oundgänglig, att ingen grupp far å sina valsedlar upptaga något enda namn, som tillika står uppfördt pa en annan grupps valsedlar! En sådan föreskrift förutsätter naturligen, att da före valet samme kandidat föreslås af flere grupper, det pa förhand maste afgöras, af hvilken grupp han skall anses föreslagen.

Äfven ett lands mest betydande och af alla partier uppburne statsmän skulle saledes icke fa uppsättas pa förslag af mer än en enda valmansgrupp, äfven om flera andra aldrig så gärna ville gifva dem sina röster. Ett dylikt förmyndarskap för valmännen är i själfva verket olidligt, och en mängd försök ha gjorts att komma ifran det genom särskilda bestämmelser, som skulle göra det möjligt för flere grupper att ena sig om en kandidat, eller med andra ord att använda blandade listor. Det är ej möjligt att utan onödig vidlyftighet ingå på en redogörelse för några af dessa förslag. Med allt erkännande at det skarpsinne, hvarmed de blifvit upprättade, står det alltid fast, att de göra valmetoden sa konstig och invecklad, att man måste afsta fran hvarje tanke pa att göra den begriplig för flertalet af de valmän, som skola använda den. Men det är en mycket stor brist hos ett valsätt, om det ej kan förstas af dem, som skola utöfva det. Den misstro, som salunda helt naturligt väckes, kan blifva ödesdiger nog för hela metoden, och visar det sig därtill, att denna trots alla modifikationer icke alltid gifver önskvärdt resultat, da är den tydligen i stort behof af både förenkling och förbättring.

III. Nya svenska förslag.

I flera offentliga föredrag och senast i en ar 1895 i skriftserien *Svenska Spörsmal* utgifven skrift om *Proportionella val* utvecklar professorn vid Stockholms högskola E. Phragmén en fullständigt ny valmetod, hvilken med all rätt ådragit sig allmän och stor uppmärksamhet. Däraf är den så mycket mera förtjänt, som dess upphofsman i högre grad än någon af sina föregangare gått till väga efter en rent vetenskaplig metod; och därför har han äfven kommit närmare än någon af dem till det invecklade problemets lösning.

Det sätt, hvarpå han velat lösa frågan, har emellertid visat sig i hög grad svårfattligt, och därigenom bortstött mängen, som kanske annars gärna skulle slutit sig därtill. Detta fel, ehuru onekligen betänkligt, då det gäller metodens praktiska tillämpning af mindre klyftiga valförrättare, är likväl

icke tillräckligt att utdöma densamma, för så vidt den nöjaktigt fyller sin uppgift att lösa problemet. Kan åter problemet lika fullständigt lösas på ett annat sätt, som därtill har det företrädet att vara enklare och mera lättfattligt, då är i och med detsamma det Phragménska förslaget utan vidare motivering skjutet åt sidan. Men dess framläggande har därför ingalunda skett förgäfves, om det utgjort den nödvändiga förutsättningen för ett annat och möjligen mera ändamålsenligt förslag.

Så godt sig göra låter, skola vi här försöka oss med en någorlunda öfverskådlig redogörelse för dess grundtanke och hufvudsakliga innehåll.

Herr Phragmén utgår från ett åskådningssätt, alldeles motsatt det, som vanligen vid val plägar göra sig gällande, och vänder till en början rakt upp och ned på vissa däri brukliga uttryckssätt. Från räknekonsten veta vi, att man med samma rätt säger, att två ganger fyra är åtta, som att fjärdedelen af åtta är två. Nu menar hr Phragmén, att lika väl som man säger att en riksdagsman vid valet fått t. ex. 2,000 röster, kan det äfven sägas, att hvarje väljare, som röstat på honom, har en andel i valresultatet, motsvarande en tvatusendel. Detta senare uttryck formulerar han närmare så, att hvarje valsedel vid detta tillfälle besitter en *valkraft*, som kan betecknas med $^1/_{2000}$ del. Hvarje valman kan sägas hafva en viss andel i sin representant, liksom hvarje lottägare har sin andel i ett kapital, äfven om detta gemensamt och utan delning användes för vissa ändamål. Denna s. k. valkraft måste för hvarje gang beräknas just jämt så stor, som nödigt är för att få ett val af en eller flere representanter till stånd; och huru detta skall ske, är just hvad han genom sin invecklade beräkning vill visa. Han utgår därvid först från det antagande, att hvarje valman bör tillerkännas precist lika stor andel i en representantplats. Om det fordras tvåtusen röster för att få en kandidat vald, skall hvarje valman äga en tvåtusendel uti just den platsen. Nu är klart, att då flere väljas, den minsta andelen i en representantplats svarar mot den representant, som fått de flesta rösterna. Om A fått 2,000 röster, B 1,900 och C 1,800 röster, så är hvarje valmans andel i första fallet $^1/_{2000}$-del, i andra fallet $^1/_{1900}$-del och i tredje fallet $^1/_{1800}$-del. Nu säger hr Phragmén såsom sin andra regel, att sedan alla valmän röstat, och sålunda disponerat öfver sina andelar i resp. platser, skall den kandidat i första rummet förklaras vald, hvilkens val möjliggöres genom att tillerkänna hvarje valman den minsta andel. I detta fall är denna kandidat tydligen A, mot hvilken svarar den minsta andelen eller $^1/_{2000}$. Men då flera skola väljas,

och den första är vald med hjälp af minsta möjliga andel i en plats, har hvarje valman därmed icke förfogat öfver hela den valkraft, som han äger till sin rådighet. Här inträder tillämpningen af herr Phragméns tredje grundsats, som utgör hörnstenen i hela hans system. Den eller de platsandelar, som en valman redan användt i och för val af en eller flere kandidater, må icke vidare disponeras för valet af andra representanter. Genom upprepad samverkan af dessa båda principer kan man efter hvarandra besätta alla de platser, som valet afser.

Om denna öfversikt af de Phragménska grundtankarna icke torde befinnas särdeles lättfattlig, kan därtill endast sägas, att dess upphofsmans egen framställning icke torde vara lättare att förstå utan en ingående granskning af hela hans metod. En sådan kunna vi här icke åstadkomma, utan måste nöja oss med att söka förtydliga saken genom ett exempel. Till den ändan välja vi det förutnämnda Troilska exemplet, som i följd af sin stora enkelhet reducerar till det minsta möjliga de beräkningar, som här blifva af nöden.

Antagom alltså, att 10,000 valmän, som hålla val till 10 platser, fördela sig med 4,000 röster till partiet A, 3,000 till B, 2,000 till C och 1,000 till D. Det gäller nu att söka en möjligast rättvis fördelning af de 10 platserna (i detta unika fall 4 till A, 3 till B, 2 till C och 1 till D). För att besätta en plats behöfves här 1,000 valmän, då 1,000 är kvoten af de röstandes antal 10,000, deladt med de valdes antal 10. Detta vill enligt hr Phragmén säga, att hvarje sedels *totala* valkraft är = $^1/_{1000}$. Nu är klart, att till besättande af första platsen behöfver af denna valkraft endast användas $^1/_{1000}$-del, eftersom främsta kandidaten på listan A fått 4,000 röster. Han är således utan vidare vald. Därmed har partiet A disponerat hela den andel af sin valkraft, som den för tillfället har tillgänglig, medan de tre andra partierna hafva sin tillgängliga andel af valkraft i behåll. Det parti, som därutöfver behöfver minsta nya tillskott af valkraft, får tillsätta den andra platsen. Detta minsta tillskott är $^1/_{12000}$, och andra platsen tillfaller den främste kandidaten för partiet B. Så fortsättes vidare, och med ett nytt tillskott af $^1/_{6000}$ uppställas den andre A-mannen och den förste C-mannen såsom lika berättigade medtäflare om tredje platsen. Ordningen mellan dem afgöres på det sätt, att den anses först vald, som fått de flestes röster, och den andre A-mannen intager alltså den tredje platsen. Enär den förste C-mannen nått upp till samma summa af valkraft som denne, intager han genast utan vidare täflan den fjärde platsen. Ett nytt tillskott af $^1/_{6000}$ låter den femte platsen intagas af den an-

dre B-mannen, och ännu ett tillskott af $^1/_{12000}$ öfverlämnar den sjette platsen åt den tredje A-mannen. Ett ytterligare tillskott af $^1/_{4000}$ uppställer den fjärde A-mannen, den tredje B-mannen, den andre C-mannen och den förste D-mannen såsom lika berättigade kandidater till den sjunde platsen. Den förstnämnde, som fått de flestas röster, intager i följd däraf nämnda plats, och de tre öfriga inträda i nyssnämnda ordning, som tillika angifver ordningen af deras röstetal, på den åttonde, nionde och tionde platsen. Härmed är valet afslutadt, och på samma gång inträffar det sällsynta fall, att alla sedlarnes hela valkraft är förbrukad.

Detta beror på, att partiernas inbördes styrka antagits stå i ett jämnt förhållande till deras antal representanter. Men det är naturligtvis ett ytterligt sällsynt, om än tänkbart fall, att partistyrkan är så väl fördelad, att inom hvarje parti ett ombud svarar mot precis lika många valmän, här ett ombud på 1,000 valmän. Endast i detta fall kan en absolut korrekt fördelning enligt hvilken valmetod som helst komma till stånd, och i alla andra fall gäller det allenast att komma det teoretiskt rätta så nära som möjligt.

I det här tänkta fallet blifva de beräkningar, som erfordras vid valprotokollets uppsättande, så enkla som med användning af denna metod är möjligt, hvilket beror på, att endast fyra täflande listor tänkas förekomma, i det alla valmän af samma parti rösta med fullkomligt identiska listor. Men så snart en enda valsedel i fråga om blott ett enda namn skiljer sig från en hufvudlista, måste den inga i beräkningen såsom en särskild lista, och för hvarje sådan mer eller mindre afvikande lista, vare sig den följes af en eller flere väljare, blifver hela räkneoperationen vidlyftigare och mera invecklad.

Efter och med anledning af herr Phragméns framträdande, äfvensom under inflytande af det nyssnämnda kungliga förslaget om proportionella riksdagsval för större städer, hafva flera svenska författare så väl inom som utom landet framkommit med egna förslag, hvilka med mer eller mindre framgång sökt att på skilda vägar närma sig problemets lösning. Från en och annan af dem hafva äfven anmärkningar riktats mot herr Phragméns förslag, hvilka vi likväl här saklöst kunna förbiga, då den bästa kritiken synes oss ligga i ett förslag, som med enklare medel uppfyller samma ändamål.

Af dessa senast antydda förslag torde endast ett vara förtjänt af något vidare afseende, nämligen det, som framlagts af E. Rosengren i Nordisk Tidskrift 1896. Detta förslag har det stora företrädet, att det ut-

märker sig för den allra högsta grad af enkelhet, och därför äfven bör kunna af hvar man begripas och användas. Grundtanken är helt enkelt den, att det röstvärde, som tillkommer hvarje röstägande, — vare sig han äger en eller flere röster, — skall precis lika fördelas mellan alla de kandidater, som han upptager på sin valsedel. Har han en röst, såsom vid riksdagsval, och röstar på en enda man, så tillräknas denne en hel röst; om han röstar på två, får hvardera en half röst; om han röstar på tre, får hvardera en tredjedels röst, och så vidare. Har han vid stadsfullmäktigval t. ex. 6 röster och gifver dem åt en enda man, tillerkännes denne 6 röster; om han röstar på två, får hvardera 3 röster; om han röstar på tre, får hvardera 2 röster, och så vidare. Röstsummeringen tillgår på vanligt sätt, och de äro valde, som uppnått de högsta sammanlagda röstetalen.

Detta förutsätter emellertid, att hvarje parti redan före valet så nära som möjligt känner till sin styrka. Efter hvad det därom vet, inrättar det sina röstsedlar, noga aktande sig att därpå upptaga vare sig för många eller för få namn. Räknar det i thy fall rätt, uppnår det också den andel i representationen, som detsamma rätteligen tillkommer. Enligt det Troilska exemplet gör partiet A klokt i att på sina röstsedlar upptaga fyra namn, hvarken flere eller färre, och af dess 4,000 medlemmar gifver en hvar en fjärdedels röst åt hvarje af de fyra kandidaterna, som alltså gå in med hvar sina tusen röster. På samma sätt inskränker sig partiet B till tre kandidater, C till två och D till en, hvilka alltså få resp. en tredjedels, en half och en hel röst och samtlige bli valde, alla med tusen röster.

Med en följd af sannolikhetsberäkningar söker författaren visa, att partierna i de flesta fall böra på förhand kunna tillräckligt nära beräkna sin styrka för att uppnå ett riktigt valresultat; och medgifvas må, att de latituder, inom hvilka de hafva att röra sig, äro rätt rymligt tillmätta. Men han förbiser därvid eller uppskattar icke tillräckligt en svaghet i den mänskliga naturen, som lätt kan korsa äfven de bäst uppgjorda beräkningar. Det är en mänsklig svaghet, från hvilken äfven valmän icke torde vara fritagne, att man gärna tror det man vill, och låter mättet af sina förhoppningar bestämmas af sina önskningar. Här vill detta säga, att hvarje parti på förhand med tämligen stor sannolikhet gör räkning på flera platser, än det verkligen har utsikt att vinna. Låtom oss antaga, att i nyss nämnda fall hvarje parti gör sig hopp om en plats för mycket, — hvad blir då resultatet? 4,000 väljare af partiet uppföra på sina röstsedlar fem kandidater och gifva dem alltså 800 röster hvar; 3,000 af partiet B upp-

taga fyra kandidater och gifva dem 750 röster hvar; 2,000 af C upptaga tre kandidater och gifva dem $666^2/_3$ röster hvar; och 1,000 af D upptaga två kandidater och gifva dem 500 röster hvar. Valde blifva alla fem af partiet A med 800, alla fyra af partiet B med 750 och en af partiet C med $666^2/_3$ röster, medan partiet D blifver fullständigt orepresenteradt. Detta ser icke mycket lofvande ut till en början. Metoden skulle visserligen vinna en afsevärd förbättring, om det tillätes öfvertalige kandidater att i de fall, där valet gifvit oriktigt resultat, afstå från de dem tillkommande röster; men det är ännu mycket osäkert, om detta kunde ordnas på sådant sätt, att ett tillfredsställande valresultat därigenom kunde betryggas.

IV. Ett eget förslag.

En gammal vis förnekade en gång rörelsens möjlighet, men en af hans lärjungar vederlade honom genast genom att inför hans ögon stiga upp och gå. Bästa sättet att vederlägga dem, som efter mängden af mer eller mindre lyckade försök förtvifla om möjligheten att uppställa en metod för proportionella val, som i största möjliga grad förenar enkelhet och lättfattlighet med ändamålsenlighet, är att efter bästa förmåga söka uppställa en dylik metod. Detta skall nu blifva vår uppgift.

Därvid hafva vi genast att till professor Phragmén frambära vårt erkännande, för det han i och med framläggandet af sitt förslag gifvit oss den utgångspunkt, utan hvilken uppgiften för oss varit omöjlig att lösa. Denna utgangspunkt är så slående enkel, att den ter sig liksom ett Kolumbiägg, hvilket nu efteråt en hvar tycker sig kunnat finna själf. Det är i alla fall herr Phragmén, som funnit ägget.

I och för verkställandet af de beräkningar, som äro nödvändiga för upprättandet af ett valprotokoll efter hans metod, är det först och främst nödigt att fördela samtliga valsedlarna i särskilda flockar, så att hvarje flock innehåller alla de valsedlar, hvilka lyda å alldeles samma personer. Genom denna operation bringas med ett enda slag ordning och reda i hela mängden af valsedlar, så att den med en enda blick låter sig öfverskådas.

Det är mer än besynnerligt, att ingen kommit att tänka på en så enkel sak förut. I lifvets mest alldagliga förhållanden är det ju af största vikt, att en hvar har sina papper ordentligt i ordning, och detta måtte icke vara mindre angeläget vid en politisk eller kommunal valförrättning. Härmed är nu emellertid utgångspunkten gifven. Men under det den teo-

retiserande vetenskapsmannen med fotfäste på denna punkt reser upp ett Babelstorn af matematisk lärdom och skarpsinne, får den praktiske politikern i all anspråkslöshet nöja sig med att därifrån leta sig fram till ett förslag, som är användbart för det politiska och kommunala lifvets behof.

Detta förslag ligger i själfva verket närmare än någon kunnat tänka sig.

Vi få då återgå till hvad vi började med, nämligen det regeringsförslag till proportionella stadsval, som vi efter dess närmaste upphofsman kallat det Annerstedtska, och som med oväsentliga afvikelser är byggdt på den danska metoden. Vi minnas därvid, att en af de tyngst vägande anmärkningarne mot detta förslag var, att den tillfälliga ordning, i hvilken valsedlarne råka att öppnas, skulle komma att medföra en obehörig inverkan på valets utgång, i händelse den i främsta rummet uppförde kandidaten vore gemensam för flera partier, hvilka i andra rummet uppfört olika kandidater, eller ock inom ett och samma parti af den storlek, att det kunde besätta flera platser, full enighet icke rådde om hvem som skulle uppföras å nästa förslagsrum.

Nu är det utan vidare självklart, att denna anmärkning, huru stort eller litet fog den må hafva, af sig själf förfaller, om den ordning, i hvilken valsedlarne tagas i beräkning, icke längre beror på slumpen, utan en gång för alla är på förhand bestämd. Men detta är just jämt upp hvad som är fallet enligt den Phragménska metoden med dess stränga fasthållande vid röstsedlarnes indelning i skilda flockar allt efter deras olika innehåll såsom förberedande inledning till valets slutliga handläggning.

Tillämpas denna föreskrift på den Annerstedtska metoden, så torde ett par ytterligare, nära till hands liggande tillägg blifva af nöden. Då enligt denna metod så mycket beror pa den inbördes ordning, i hvilken kandidaterna finnas uppförda på valsedlarna, under det denna ordning enligt den Phragménska metoden icke alls inverkar på valen, blifver det nödigt att föreskrifva, att en hvar af de flockar, i hvilka sedelmaterialet skall fördelas, skall innehålla alla de sedlar, där alldeles samma namn förekomma *i alldeles samma ordning*, — ett tillägg, som enligt den Phragménska metoden naturligen är öfverflödigt. Detta inverkar gifvetvis icke på hufvudlistorna, som enligt båda metoderna förblifva identiska inom hvart och ett af de större partierna, men väl på de mindre betydande eller s. k. spränglistorna, som då torde behöfva fördelas på flera flockar än efter herr Phragmens metod. Enligt denna äro alla sedlar, som innehålla namnen A, B, C och D, oafsedt namnens inbördes ordning att hänföra till en och samma

sedelflock. Här åter måste exempelvis de sedlar, som upptaga samma namn i ordningen D, C, B och A, bilda en flock för sig, och så vidare.

Ytterligare torde det böra bestämmas, att de sålunda i flockar ordnade sedlarne vid röstfördelningen skola tagas i betraktande i ordning efter flockarnes storlek, så att de talrikaste komma först och de fataligaste sist. Härigenom är hvarje spår af tillfällighet och slump vid röstfördelningen uteslutet, utom naturligtvis i det fall, att flere flockar af lika manga sedlar förekomma, då lotten måste bestämma ordningen dem emellan. Enligt sakens natur förekommer detta oftast med sedelflockar, bestaende af en enda eller ett par stänkröster, men hvilka också i regel utöfva den minsta möjliga inverkan på valets utgång. Det är möjligt, att den företrädesrätt att räknas först, som tillmätes de största sedelflockarne, i nagon mån kan inverka på valet till förmån för de största valmansgrupperna; men denna förmån kan i så fall knappast anses obillig, och torde i sin ordning uppvägas däraf, att ett namn på en mera betydande politisk personlighet, som uppföres främst å flere gruppers listor, vid röstfördelningen upptages i främsta rummet för den talrikaste sedelflocken, äfven om namnet ifråga icke i högre grad skulle tillhöra motsvarande valmansgrupp än någon af de öfriga. Vid 1893 års val i Stockholms andra valkrets befanns sålunda namnet Themptander uppfördt 1233 ganger a liberala valmansföreningens lista, 585 gånger a den moderata frihandelslistan och 124 ganger å en förmedlingslista. Om nu detta val skett proportionellt, och namnet Themptander stått främst a alla tre listorna, så hade herr Themptander utgått ur röstfördelningen såsom i främsta rummet vald af liberala valmansföreningens grupp, under det de två andra sedelflockarne varit disponibla till förmån för andra kandidater. Ett så i ögonen springande faktum vore alltså något, som man vid valets förberedande inom olika grupper hade att taga med i beräkningen, så att man med hänsyn därtill kunde på förhand inrätta sina listor.

Enligt det Annerstedtska förslaget hade valförrättarne i främsta rummet att, sedan alla valsedlarne insamlats, upptaga och räkna dem *oöppnade*, hvarefter deras antal delades med riksdagsmännens, och sedan kvottalet var funnet, skulle valsedlarne hvar efter annan öppnas, numreras och med ledning af kvottalet fördelas mellan dem, som stodo uppförda i främsta förslagsrummet. Detta medförde bland annat den olägenhet, att då kvottalet skulle sökas innan valsedlarne fingo öppnas, ett större eller mindre antal sedlar vid öppnandet kunde finnas *fullständigt* ogiltiga, — icke blott delvis, hvilket blott medförde uteslutandet af ett eller annat namn, —

i följd hvaraf kvottalet efterat kunde befinnas felaktigt och detta i sin ordning inverka pa valresultatet. Här ater ginge sedlarnes fördelning i flockar före allt annat, och då detta naturligen förutsätter deras öppnande och sorgfälliga granskning, kan hvarje fullständigt oriktig sedel liksom hvarje oriktigt namn a en delvis riktig sedel genast från början lämnas ur räkningen. På samma gång kan äfven sedlarnes förseende med löpande nummer verkställas, för en händelse sådant skulle visa sig nödigt, dock så att numreringen fortginge särskildt för hvarje sedelflock och icke oafbrutet för hela sedelmassan.

När alltså alla sedlarne vore behörigen ordnade efter sitt innehall, skulle röstfördelningen vidtaga. Därvid ha vi genast en viktig sak att märka. Eftersom enligt denna metod samtliga sedlarnas lydelse redan vid röstfördelningens början är på förhand känd och i valprotokollet för hvarje sedelflock särskildt angifven, kunna rösterna utan vidare fördelas genom en enkel uträkning, hvars resultat omedelbart införes i valprotokollet, utan att någon långrandig procedur med sedlarnes öppnande pa nytt, öfverstrykningar af namn o. s. v. är af nöden. Det faller genast i ögonen, i hvilken oerhörd grad valförrättarens arbete på detta sätt förenklas. Han har nämligen nu blott att uppsöka kvottalet, hvarefter rösterna skola fördelas, och att med ledning af valprotokollets uppgifter om sedelflockarnas innehall tilldela förslagsrum at de kandidater, som vid valet böra komma främst i fråga. Enligt det Troilska exemplet har han att röra sig med fyra flockar a resp. 4,000, 3,000, 2,000 och 1,000 sedlar, hvilkas lydelse förut är i protokollet angifven. Han dividerar deras summa 10,000 med riksdagsmännens antal 10 och får kvoten 1,000, tillerkänner vidare, utan att besvära sig med sedlarnas innehåll, 1,000 röster åt den förste på listan A, 1,000 röster åt den andre, samt lika manga at den tredje och fjärde, öfvergår sa till den sedelflock, som upptager listan B, och fortsätter på samma sätt allt igenom, till dess valet är färdigt.

Men ännu återstar en högeligen viktig anmärkning mot den Annerstedtska metoden. Vända vi oss till det tänkta exemplet fran Göteborg, med 9 ombud för 4,500 valmän, fördelade i grupper af resp. 2,300, 1,350 och 850 röstande, skall dess innebörd genast visa sig. Valförrättaren uppsöker kvottalet 500, och börjar röstfördelningen med den största sedelflocken, i det han tillmäter 500 röster åt hvar af dess fyra första kandidater, vidare fortsätter han med den andra sedelflocken, lämnar 500 röster åt hvar af dess två förste kandidater och 350 at den tredje; och af den sista flocken gifver han 500 röster åt den förste och 350 åt den an-

dre kandidaten. Men därmed äro, som vi se, blott sju platser besatta och i fråga om de två återstående yppa sig samma svårigheter, som vi af föregående framställning känna till. Finnes då intet sätt att komma ifrån dessa svårigheter och vinna ett fullt rättvist valresultat?

I detta fall, där alla medlemmar af samma parti framburit fullt lika lydande sedlar är svaret mycket enkelt. Enligt D'Hondt's regel är det fördelningstal, med hvars hjälp nio riksdagsmän kunna väljas, i detta fall 450. Här har alltså valförrättaren endast att enligt den anvisning, som D'Hondt lämnat, uppsöka detta tal, och med dess ledning verkställa en ny och definitiv röstfördelning i stället för den förra, som icke ledt till något fullständigt resultat. Han tillmäter nu 450 röster hvar åt den första listans fem främste kandidater och 50 åt den sjätte, 450 röster hvar åt den andra listans tre främste kandidater, samt 450 röster åt den tredje listans förste och 400 röster åt dess andre kandidat. Därmed är valet färdigt. Men eftersom partiernas röster ej stodo i jämnt förhållande till antalet af deras representanter, har endast den andra listan med hela sin styrka kunnat inverka på valresultatet, medan den första uppvisar 50 och den tredje 400 röster, som saknat inverkan. Men hur skall det gå, ifall omröstningen icke är strängt bunden vid på förhand bestämda partilistor, utan valmännen äga rätt att rösta fritt efter behag, och således en mängd s. k. blandade listor förekomma?

På denna svåra stötesten har den ena efter den andra af föregående förslagsställare strandat. Vi ha här icke att sysselsätta oss med bristerna i deras förslag, utan endast att framlägga vårt eget. Och det lyder i all enkelhet sålunda: Då det visat sig, att kvottalet blott i ytterst sällsynta fall är tillräckligt för att fullständigt fördela de afgifna rösterna, så *nedsätt fördelningstalet just jämnt så langt, till dess en fullständig fördelning af samtliga rösterna varder möjlig och alla platserna sålunda omedelbart kunna tillsättas.*

Vi stå här åter inför en tanke af stor enkelhet. Då fördelningstalet icke räcker till för sin uppgift, så sänkes det precis så mycket som behöfs, för att det *skall* räcka till, men icke mer. Nyss sågo vi i ett särskildt fall, där nio skulle väljas, men kvottalet icke medförde val af flere än sju, att fördelningstalet sänktes, så att nio blefvo valde, hvarken flera eller färre.

Det tal, med hvars hjälp sålunda ett fullständigt val åstadkommes, kalla vi det *största effektiva fördelningstalet.* Det största, ty i regel är det icke det enda, hvarmed rösterna kunna så fördelas. I det tänkta exemplet

fran Göteborg kunna alla hela tal från 450 till 426 med samma fördel användas; men ökas fördelningstalet till 451, minskas ombuden för andra gruppen till två, och för hela samhället till åtta; och minskas fördelningstalet till 425, ökas antalet ombud för tredje gruppen till två, och för hela samhället till tio. I det Troilska exemplet med sin jämna proportion mellan partierna skulle fördelningstalets höjning till 1001 beröfva *hvarje* parti en representant, medan det kunde sänkas ända till 801, utan att ombudens fördelning därigenom ändrades. Hvilket som helst af mellanliggande tal kunde således med samma fördel användas såsom fördelningstal, men då det icke är nödigt att minska kvottalet längre, än till dess önskad verkan inträder, ha vi ansett oss böra använda det *största* effektiva fördelningstalet.

Huru detta verkar i de fall, där det röstas med fria listor, och valmännen ej äro bundna af några som helst andra föreskrifter, än att kandidaterna böra å valsedlarna uppföras i den ordning de önskas valde, det belyses bäst genom exempel. Men innan vi öfvergå till dem, vilja vi i korthet sammanfatta den nya valmetod, som framgatt ur vår undersökning, och hvilken vi beteckna såsom

Största effektiva fördelningstalets regel.

1:o Hvarje valman äger att fritt efter behag rösta på hvilka och huru manga kandidater som helst, och har därvid endast att på sin valsedel upptaga dem i den ordning han önskar dem valde.

2:o Alla valsedlarne ingå, sedan de blifvit å olika valorter insamlade, till den myndighet, som valets slutliga handläggning åligger.

3:o Samtliga valsedlarna skola af valförrättaren öppnas, till sin giltighet granskas och fördelas i särskilda flockar, sa att hvarje flock innehåller alla sedlar, där samma namn förekomma i samma ordning.

4:o Vid röstfördelningen skola sedelflockarna tagas i betraktande i ordning efter sin storlek, de talrikaste först, de fataligaste sist.

5:o De godkända valsedlarna skola på det sätt fördelas, att så ofta någon finnes i första rummet uppförd på sa stort antal sedlar, som motsvarar det högsta tal, hvilket kan läggas till grund för röstfördelningen, skall han förklaras vald, hvarvid iakttages att på sedel, där den i första rummet uppförde redan finnes vald, hans namn förbigas och närmast följande namn å person, som icke redan är vald, räknas sasom i första rummet uppfördt.

Detta är hela metoden, — konstigare är den icke. Den preliminära röstfördelning, som förut omtalats, är endast att betrakta såsom en förberedande åtgärd, afsedd att underlätta valförrättarens besvär vid uppsökande

af det största effektiva fördelningstalet. Huru detta skall finnas, måste för hvarje gång försöksvis utrönas.

Nu till exemplen. Därvid anlita vi i främsta rummet ett, som anfördes af hr Phragmén vid ett af de föredrag, där han först utvecklade sin valmetod, men som icke återfinnes i hans förenämnda skrift.

Val af fem representanter skall hållas, och 1,855 sedlar aflämnas. Tre hufvudpartier uppträda, frihandelsvänstern med kandidaterna A, B, C, D och E, frihandelshögern med kandidaterna A, F, G, H och I, och protektionisterna med kandidaterna F, X, Y, Z och U. Af kandidaterna är alltså A gemensam för frihandlarnes höger och vänster, och F (frihandlare) för frihandelshögern och tullvännerna. Men röstningen är icke bunden vid dessa tre listor, och vi antaga, att i stället nio listor förekomma. A dessa aflämnas följande valsedlar:

867 A, B, C, D, E.
462 X, Y, Z, U, F.
410 F, G, H, I, A.
40 F, G, H, X.
34 F, G, H, Y.
20 A, B, C, D.
12 X, Y, Z, F.
7 A, B, C.
3 A, B, D.

Sedan valsedlarnes förberedande behandling afslutats, börjar den preliminära röstfördelningen därmed, att valförrättaren dividerar sedlarnes antal 1,855 med riksdagsmännens antal 5, da kvoten blir 371. Med hjälp af detta kvottal fördelas nu valsedlarna i ordning efter flockarnes storlek mellan de kandidater, som å hvarje sedel äro uppförda i första förslagsrummet eller böra träda i stället för den därå uppförde. Af de 867 sedlarne i första flocken tillerkännas 371 at den förste kandidaten A, likaledes 371 åt den andra B och de återstående 125 åt den tredje C. Af andra flockens 462 sedlar falla 371 till X och 91 till Y. Af tredje flockens sedlar falla 371 till F och 39 till G. A fjärde flockens 40 sedlar står F främst, men da han är vald, falla de till G, och af samma skäl inträffar det samma med femte flockens 34 sedlar. A sjette flocken står A i första och B i andra rummet, men da bägge äro valde, falla dess 20 sedlar till C. A sjunde flockens sedlar står X främst, men da han är vald, falla alla 12 till Y. Attonde flockens 7 sedlar falla till C af samma skäl som vid sjätte

flocken. Men nionde flockens 3 sedlar utesluta C och upptaga A, B, D, hvadan de måste tillerkännas åt D.

Härmed är hela sedelmassan genomgangen. Sammanlägga vi nu de röstetal, som tillerkänts de å förslag uppförde, så befinnes A, B, X och F hafva erhållit hvardera 371 röster, C 152, G 113, Y 103 och D 3 röster. Men häraf veta vi ännu så länge blott, att fyra af de fem platserna äro tillsatta. Huru skall nu den femte platsen besättas? Naturligtvis genom att söka det största effektiva fördelningstal, som vid den definitiva röstfördelningen skall användas i stället för det icke effektiva kvottalet.

Om detta fördelningstal kan upplysning vinnas genom att granska resultatet af den preliminära fördelningen. Vi sågo där, att sedan A och B fått hvar sina 371 röster, tilldömdes 152 åt C. Här förefinnes alltsa 894 röster att i mån af behof annorlunda fördelas mellan A, B och C. Vidare sågo vi, att F fatt 371 och G 113 röster, hvadan alltså 484 röster funnos till förman för båda. X hade 371 och Y 103 röster, eller till gemensamt förfogande 474. Då D fått blott 3 röster, är det en af C, G och Y som skall besätta den femte platsen, — men hvilkendera? Jo den, som kan erna densamma med minsta sänkning af kvottalet, och för hvilken alltså det effektiva fördelningstalet är störst. De 894 ha hittills blott besatt tva platser, de 484 och de 474 hvardera en. Delas nu förstnämnda tal med 3 och de bada andra med 2, sa erhållas i nämnda ordning kvoterna 298, 242 och 237. *298 är alltsa det största effektiva fördelningstalet.* Med dess hjälp erhalla A, B, C, X och F hvardera 298 röster *och äro alltsa valda.* G erhåller 186, Y 176 och D 3 röster.

De röstsedlar, som sålunda icke fått direkt inverkan på valet, verka dock indirekt, enär ju deras främste kandidater blifvit valde, och på grund af partiernas ojämna styrka skulle de under hvilket valsätt som helst icke kunnat erna större inverkan. Endast de 3 röster, som tillfallit D, äro att anse som bortkastade stänkröster. Hade dessa sedlar äfven upptagit namnet C, skulle de dock endast i den mån inverkat på valresultatet, att största effektiva fördelningstalet ökats till 299.

Härmed är alltså detta val färdigt. Vi öfverga nu till ett annat exempel, som i olikhet med det förra är hämtadt ur verklighetens värld. Detta exempel afser val till Stockholms femte krets år 1893. Om innehallet af de därvid afgifna *tryckta* valsedlar meddelas uppgift i Aftonbladet för den 19 sept. 1896. Da uppgift ej meddelas om de handskrifna valsedlarne, hvilka torde fördelat sig i en mängd småflockar, måste dessa läm-

nas ur sikte och valet betraktas såsom verkställdt med idel tryckta sedlar. Af dessa afgafvos

680 å Höjer, G. Ericsson, J. M. Eriksson, Bergström, Olsson.
341 å Branting, Höjer, Ericsson, Eriksson, Bergström.
322 å Östberg, Palm, Hellgren, Höjer, Ericsson.
49 a Östberg, Palm, Branting, Höjer, Ericsson.
47 å Östberg, Palm, Hellgren, Billmanson, Lindvall.
14 a Höjer, Branting, Eriksson, Bergström, Olsson.
10 a Östberg, Palm, Olsson, Höjer, Ericsson.
3 å Östberg, Palm, Hellgren, Branting, Ericsson.
3 å Höjer, Eriksson, Bergström, Olsson, Westin.
2 å Höjer, Eriksson, Bergström, Olsson, Palm.

Tillämpa vi nu vår valmetod härå, och dela de 1,471 kända valsedlarnes antal med de 5 riksdagsmännens, så fås kvottalet 294. Af de 680 sedlarne (liberala valmansföreningens lista) tilldömas preliminärt 294 åt Höjer, 294 åt G. Ericsson och 92 åt J. M. Eriksson. Af de 341 (radikala listan) tilldömas 294 åt Branting, hvarefter Höjer och Ericsson såsom redan valde förbigås och öfriga 47 röster gifvas åt Eriksson. Af de 322 (konservativa listan) gifvas 294 åt Östberg och 28 åt Palm. De 49 (konservativ—radikal—kompromisslista) gifvas åt Palm enär Östberg redan är vald. Af samma skäl gifvas de 47 (ultrakonservativ lista) at Palm. Öfriga sedlar tillhöra spränglistor af blandad färg. De 14 tillfalla J. M. Eriksson, då Höjer och Branting äro valde, de 10 Palm, då Östberg är vald, de första 3 Palm af samma skäl, de andra 3 (ordningen afgjord genom lottning) Eriksson, da Höjer är vald, och de 2 Eriksson af samma skäl.

Häraf veta vi alltså, att de liberale Höjer och G. Ericsson, den radikale Branting och den konservative Östberg äro valde, medan den femte platsen ännu är obesatt. Då nu största effektiva fördelningstalet skall sökas, är att märka, att de sedlar, som främst upptaga Branting, näst efter honom anses innehålla liberala valmansföreningens fyra främsta namn i samma ordning som a dess egna listor. Sedan Branting är vald, samverka dessa sedlar alltså i öfrigt med den liberala listan, och detsamma är fallet med de spränglistor, som tilldömts någon af dess kandidater. Summan af dessa sedlar är 1,040, hvilket antal, divideradt med 4, — de därå valdes antal ökadt med 1, — gifver största effektiva fördelningstalet 260. Valda äro nu Höjer, G. Ericsson, J. M. Eriksson (liberala), Branting (radikal) och Östberg (konservativ), medan Palm (konservativ) endast uppnår 171 röster. Vid bada dessa exempel ha vi tillåtit oss några rubbningar i

ordningen mellan namnen, för att få den sådan, som för hvarje partis syfte vore lämpligast. Vi hafva alltså dels förflyttat kompromisskandidater till en lägre eller lägsta klass, dels antagit, att de 341 radikale i femte kretsen endast i den mån ändrat den liberala listan, som varit nödigt för att få in Brantings namn. Men låtom oss nu i stället antaga, att de på platsen näst efter Branting insatt namnet Bergström. Följden häraf blefve för dem icke någon vunnen ny plats, utan endast, att fördelningstalet sänktes till 233, då valresultatet blefve oförändradt, men Bergström erhölle 108 förslagsröster, och Palms röstetal höjdes till 198.

V. Detaljer och tillägg.

Vi sågo nyss, hurusom lottning användes, för att bestämma ordningen mellan två sedelflockar af lika antal. Däremot bör lottning undvikas, då det någon gång fogat sig så, att största effektiva fördelningstalet möjliggör val af en riksdagsman för mycket. Antagom, att i det sist förutsatta fallet, där Bergströms namn stod näst efter Brantings och fördelningstalet var 233, ännu 35 röster afgifvits, alla till förmån för Palm. Denne skulle då som den *sjätte* i ordningen nått upp till fördelningstalet, medan dettas höjande till 234 medfört, att blott fyra kunnat väljas. Detta oaktadt skulle lottning icke varit nödvändig, i det saken kunnat bättre afgöras genom hans afförande från förslaget på den grund, att han erhållit ett lägre antal af de i det hela afgifna rösterna än J. M. Eriksson, med hvilken han vid den definitiva röstfördelningen haft att täfla.

Endast i det ytterst sällsynta fall, där de i andra täflingen kvarstående skulle finnas uppförda å precis lika många afgifna röstsedlar, skulle alltså lottningens föga lyckliga nödfallsutväg behöfva anlitas. Däremot torde det absoluta röstflertalets utväg behöfva oftare anlitas, ju lägre fördelningstalet vore, exempelvis vid utskottsval inom riksdagen. Det önskade resultatet kan för öfrigt också vinnas på ett ännu enklare sätt. Om det visar sig, att med hjälp af största effektiva fördelningstalet för många blifva valde, kan detta undvikas genom att helt enkelt afbryta röstfördelningen, så snart tillräckligt många förklarats för valde. Äfven i detta fall är det gifvetvis en mindre grupp, som i någon mån varder lidande vid fördelningen. De fall, då dessa nödfallsutvägar måste anlitas, skulle visserligen i hög grad minskas, om fördelningstalet finge innehålla bråk. Detta möter ingalunda något principiellt hinder, men strider allt för mycket mot det allmänna föreställningssättet att här kunna tillrådas.

En fråga, som vid uppgörandet af alla hittills kända förslag till proportionella val vållat stort bryderi, har varit den, huru lediga platser skola fyllas, då någon ledamot afgår innan hans valperiod gått tillända. Det är klart, att ett enkelt fyllnadsval efter vanlig grund icke i så fall kunnat företagas, ty då skulle ju den blifva vald, som fått de flestas röster, utan afseende på om han tillhörde samma grupp af väljare, som utsett den afgångne. Men detta sistnämnda är naturligtvis en oeftergiflig fordran, i fall den rätta proportionen mellan olika grupper icke skall rubbas. Med anlitande af den här föreslagna metoden skulle likväl äfven denna sak på ett ytterst enkelt och ändamålsenligt sätt låta sig ordnas. Genom den förberedande behandling, som röstsedlarne underga, innan röstfördelningen vidtages, har nämligen kännedom vunnits om hela antalet af de röster, som tillfallit hvarje kandidat, lika väl som om dessa rösters fördelning mellan särskilda sedelflockar. Detta möjliggör gifvetvis fyllande af uppkomna ledigheter genom den enkla utväg, att om någon afgår före valperiodens slut, för den återstående tiden i hans ställe låta den inträda, som skulle blifvit vald, om ej *den afgångnes namn å valsedlarna förekommit*. Därmed är naturligen i tillbörlig grad sörjdt för, att just den särskilda grupp af valmän, som den afgångne närmast representerat, också skall få utan andras inblandning tillsätta hans efterträdare.

I det nyss anförda fallet från Stockholms femte valkrets 1893 skulle detta sätt att tillsätta suppleanter ledt till följande resultat. I fall någon af hrr Höjer, G. Ericsson och J. M. Eriksson i förtid afgått, skulle för hvar och en af dem i första rummet Bergström och, vid förfall äfven för honom, i andra rummet Olsson intagit det lediga rummet. Efter Branting vore Bergström och efter Östberg Palm närmast i ordningen att fylla en uppkommen ledighet. Som vi se, är hvarje partis rätt äfven vid tillsättande af suppleanter tagen till vara med all nödig omsorg.

Med tanke härpå torde det vid valens förberedande finnas nödigt, att hvarje grupp af väljare å sina sedlar uppför *något flere* namn, än den tror sig äga utsikt att vinna platser. Naturligtvis står det här hvarje valman fritt att som han behagar rösta på flere eller färre. Men särskildt för de valmän, som önska att på sina sedlar upptaga män ur flere partier, kan det lätt hända, att alla deras kandidater ingå såsom riksdagsmän; och vid inträdande ledighet skulle naturligtvis detta föra med sig, att deras valsedlar blefve utan all inverkan vid suppleantens tillsättande.

Utan vår fingervisning torde läsaren redan ha insett, att antalet af kandidatlistor, som vid valet användas, kan vara hur stort som helst, utan

att valförrättningen därigenom försvåras på annat sätt, än att uträkningarne vid valprotokollets uppsättande blifva något vidlyftigare. Däremot gäller det naturligtvis här i lika hög grad som enligt det gamla valsättet, att de väljare, som afvika från hufvudgruppernas listor och på egen hand hopsätta sina valsedlar, få skylla sig själfva, om dessa verka såsom bortkastade stänkröster och förlora allt inflytande på valets utgång.

Vid första påseendet vill det synas, som om den här föreslagna metoden för proportionella val med ordnade sedelflockar och med hjälp af det största effektiva fördelningstalet skulle kunna ännu ytterligare förenklas. Det låter sig nämligen göra att fritaga valmännen äfven från det band, som må kunna anses ligga i den föreskriften, att kandidaterna skola å valsedlarna upptagas i den ordning de önskas valde. Härmed skulle naturligen de fordringar, som ställas på valmännen, vara inskränkta till det minsta möjliga. Därmed skulle tillgå på följande sätt. Efter det sedlarna granskats och fördelats i flockar, samt kvottalet uppsökts, skall med ledning däraf preliminär röstfördelning vidtaga, hvarvid flockarne tagas i betraktande i förut angifven ordning. Men i stället för att den anses först vald, som står främst upptagen på den största sedelflocken, skall detta äga rum med den bland de där upptagne, som i det hela fått de flestes röster. Öfriga sedlar tillerkännas de kandidater, som äro oftast upptagne på de *återstående* sedlarna. Härmed fortfares, intill dess det förfogats öfver alla sedlarna. Hafva därvid ej tillräckligt många uppnått kvottalet, sker på förut angifvet sätt definitiv röstfördelning mellan dem, som första gången fått sig röster tillerkända.

Fördelarna af en dylik metod vore dock endast skenbara. Den kunde nämligen mycket lätt leda därtill, att just den kandidat blefve förbigangen, som hans parti helst önskade vald. Vid valet i Stockholms fjärde krets 1893 skulle de liberale i mån af sin styrka kunnat vinna två af de fem platserna. Som bekant önskade den stora mängden af liberale valmän hr Hedin i främsta rummet vald. Men af särskilda orsaker uteslöt ett mindre antal af liberale valmän hans namn från sina sedlar. Då han därför endast blef den femte i ordningen af de liberale kandidaterna, skulle han vid ett proportionellt val enligt denna metod icke blifvit vald alls. Ett valsätt, som leder till sådana orättvisor, är icke rådligt att använda.

(Forts.)

Ångbåts-
passagerartrafiken och sjöfartsstatistiken.

Af **I. Flodström.**

Attio år äro nu förlidna sedan det första "eldfartyget" började sina turer i svenska farvatten — Samuel Owens "Amphitrite", som med sina häpnad väckande resor till marknaderna i Västerås och Uppsala kan sägas hafva inledt den egentliga passagerarefarten sjöledes i vårt land. Och hvilket uppsving har ej denna passagerarefart tagit under de år, som sedan den tiden förflutit, hvilken betydande roll spelar ej numera denna trafik! Svärmar af små ångslupar i städer och på landsbygd, hvarhelst ett farbart vatten gifves, föra resande fram och åter på längre eller kortare turer, präktiga kanal- och älfångare gifva högt skattade och flitigt tillgodogjorda tillfällen till sommarfärder i vårt vackra land och täfla framgångsrikt med järnvägarne om personbefordran, dyrbart inredda passagerarefartyg förmedla resandetrafiken till och från Finland, Tyskland, Danmark, England och Norge samt utefter våra egna kuster, och afgifterna för passagerarebiljetter utgöra en högst betydande del af våra rederiers intäkter, ett lifsvillkor för flertalet af dem.

Hvad har nu vår sjöfartsstatistik att förtälja om allt detta?

Ingenting, icke ett ord. Det är som om inga passagerarefartyg, inga angbåtsresande, inga inkomster för rederierna på passagerarebefordran funnes till för den. Segelfartyg och ångfartyg, med last eller i barlast, ankommande och afgående, inrikes fart och utrikes fart, tontal och hästkrafter, hamn- och kanalafgifter, lastfrakter — allting annat redovisas i densamma utom passagerarebefordran. En framtida forskare, som med tillhjälp af vår kommunikationsstatistik försökte vinna en föreställning om

vara dagars samfärdsförhållanden, skulle med förundran kunna fråga sig, om hans vördade förfäder i det nittonde århundradet voro så fega att de aldrig vågade sig ut på en sjöresa utan endast färdades efter hästskjuts på landsväg eller med persontåg på smal- och bredspåriga järnvägar.

Det är för öfrigt icke bättre i detta fall i andra länders statistik. Ingenstädes ser man någon redogörelse för ångbåtsresande, medan järnvägsstatistiken däremot utförligt omtalar icke blott antalet resande utan t. o. m. det antal kilometer som de rest.

För dem, som ej äga närmare kännedom om förhållandena, må emellertid anmärkas, att sedan flere år tillbaka hos oss pågår ett allvarligt arbete på hela näringsstatistikens, däri inbegripet sjöfartsstatistikens förbättrande och omorganisation — ett arbete, hvars frukter dock, till följd af de ifrågasatta reformernas omfattande och genomgripande natur, endast långsamt kunna bringas till mognad.

* * *

Att göra resor fram och tillbaka i barlast, synes icke kunna vara mycket lönande, och man kunde på förhand vara böjd för att antaga, att sådana fall jämförelsevis sällan skulle förekomma. Ett dylikt antagande är ock gjordt i ett af utsedde kommitterade den 1 sistl. november till Kongl. Maj:t afgifvet betänkande angående förbättringar i vår sjöfartsstatistik, och är på detta antagande byggdt ett förslag till inskränkning i de tabeller, som redogöra för särskilda tullkammardistrikts utrikes sjöfart. Men huru förhåller det sig härmed i verkligheten?

Af hela antalet år 1896 i utrikes fart ankomna och afgangna fartyg voro:

	Ankomna.	Afgangna.
lastade	12,273	21,311
barlastade . .	20,468	11,534

Det är sålunda en förfärande mängd barlastade fartyg som ingå i vår utrikes sjöfart, och vore det antagandet sant, att i barlast både inkommande och utgående fartyg endast sällan förekomma, så skulle det, af ofvanstående siffror att döma, nästan vara regel att ett med last kommande fartyg finge afgå i barlast och tvärt om. Men detta är ju ingalunda fallet.

Nagon direkt uppgift om antalet af sådana fartyg, som i barlast både ankommit och afgått, lämnar vår sjöfartsstatistik icke. Men vi kunna genom vissa sammanställningar komma förhållandet delvis på spåren. Antalet år 1896 i utrikes fart ankomna och afgångna *ångfartyg* utgjorde:

	Ankomna.	Afgångna.	Summa ankomna och afgångna.
lastade	4,526	8,073	*12,599*
barlastade	10,637	7,175	*17,812*

Summan af ankomna och afgångna barlastade ångfartyg är sålunda betydligt större än summan af ankomna och afgångna lastade, och däraf framgår genast att ett icke obetydligt antal måste hafva både ankommit och afgått i barlast, åtminstone så många som motsvara halfva skillnaden mellan de båda summorna.

Af särskildt *danska ångfartyg* afgingo år 1896 från Sverige i barlast 5,338 om tillsamman 1,306,345 ton. Utaf dessa fartyg har ett visst antal inkommit med last. Detta antal känna vi icke, men det kan åtminstone icke vara större än hela antalet med last inkomna danska ångfartyg, som var 474 om 104,010 ton. Af de i barlast afgångna är det sålunda högst detta sistnämnda antal som inkommit såsom lastade; de öfriga måste hafva inkommit i barlast. Skillnaden mellan de i barlast afgångna och de med last ankomna utgör alltså minimiantalet sådana, som i barlast både ankommit och afgått, och detta minimiantal är 4,864 om tillsamman 1,202,335 ton. Detta ensamt af danska ångfartyg.

Men hvad slags fartyg är det som sålunda göra resor fram och åter i barlast? Säkerligen är det till mycket ringa del lastångare som farit förgäfves; det måste hufvudsakligen vara *passagerareångfartyg*.

Här äro vi alltså passageraretrafiken en smula på spåren, och vi finna att den alldeles icke utgör någon oväsentlig del af vår utrikes sjöfart. Hela antalet år 1896 från Sverige afgångna ångfartyg utgjorde nämligen 15,248 om 5,659,920 ton, hvaraf tillhörande främmande nationer 10,844 om 4,010,192 ton.

Vår sjöfartsstatistik kan aldrig ställa våra verkliga fraktförhållanden i klar belysning, så länge den ej skiljer passageraretrafiken från den egentliga fraktfarten. Blicken blir ohjälpligt förvillad af dessa massor "barlastade" fartyg af obekant natur, hvaraf statistiken nu vimlar. I stället för de två gamla fartygsgrupperna segelfartyg och ångfartyg borde man därför hafva tre: 1) segelfartyg; 2) lastångfartyg (och bogserångfartyg) samt

3) passagerareångfartyg, d. v. s. sådana som äro försedda med besiktningsbevis enligt § 20 af Kongl. förordningen den 12 februari 1864 (K. kung. den 26 aug. 1870), berättigande dem till förande af passagerare [1]. Endast en sådan fördelning möjliggör en riktig öfverblick öfver vår egentliga fraktfart på utlandet, på samma gång som den lämnar en hittills saknad kunskap om passagerarefarten.

Hvad den inrikes sjöfarten beträffar, kunde ett dylikt särskiljande af grupperna last- och passagerareångfartyg måhända tills vidare vara mindre behöfligt; till allra största delen utgöres väl den inländska sjötrafiken af blandad varu- och persontrafik, hvarför vinsten af den antydda atgärden här vore mindre.

Men det gifves en annan utväg, som förefaller att vara mycket enkel, till vinnande af en ganska värdefull kännedom rörande passagerareträfiken både i inrikes och utrikes fart. Såsom för dem, som studerat vår sjöfartsstatistik, väl kändt är, förekomma där uppgifter, meddelade genom våra konsulater i utlandet, om af svenska fartyg i utrikes fart intjänta bruttofrakter. Dessa uppgifter äro, i förbigående sagdt, stundom af ganska tvifvelaktigt värde, beroende därpå att de icke lämnas efter några för olika förekommande fall preciserade regler. I alla händelser äro de ofullständiga däruti, att de, då vi icke äga konsuler i Norge, icke heller kunna omfatta de i fraktfart till och från detta land intjänta fraktbeloppen. Till fyllande af denna brist har i det ofvan nämnda underdaniga betänkandet föreslagits, att beträffande inkomster af fraktfarten mellan Sverige och Norge nödiga uppgifter skulle infordras från rederierna, och i samband därmed yrkats, att den skyldighet att afgifva statistiska uppgifter, som genom Kongl. kungörelsen den 13 november 1896 blifvit föreskrifven för vissa yrkesidkare, äfven skulle åligga fartygsredare. — Men kunde nu icke lika så godt från rederierna infordras uppgifter om samtliga af dem såväl på fraktfart som på personbefordran intjänta belopp? En på fartygsredare ställd fordran att afgifva sådana uppgifter skulle i själfva verket icke innefatta något annat eller mera än hvad som nu, i enlighet med nyss anförda Kongl. kungörelse den 13 nov. 1896 och Kongl. Maj:ts skrifvelse till Kommerskollegium af samma dag, åligger bergverks- och fabriksägare, nämligen att af dessa skall uppgifvas bruttovärdet af deras tillverkningar. Bruttofrakterna äro för en fartygsredare detsamma som bruttotillverkningsvärdet för en fabrikant eller bergverksägare. Och liksom detta värde af fabri-

[1] För passagerareångfartyg af främmande nation torde gifvas motsvarande bestämmelser.

kanten eller bergverksägaren skall specificeras och fördelas på de olika slagen af hans tillverkningar, så borde ock af fartygsägare de intjänta fraktbeloppen specificeras och fördelas å ena sidan på varu- och personbefordran samt å den andra på inrikes fart, fart mellan Sverige och utlandet samt fart mellan utländska hamnar. En för kännedomen om den svenska sjöfartsnäringen och den relativa betydelsen af dess skilda grenar ytterst värdefull kunskap vore därigenom vunnen.

Den tredje stora unionskommittéen.

Ett stycke unionshistoria.

Af

Docenten **Rudolf Kjellén.**

Det senaste stora försöket att reformera den svensk-norska unionen får sin rätta belysning först mot bakgrunden af föregående försök af samma slag.

Den 30 Januari 1839 konstituerades den första stora unionskommittéen, och den 18 September började den sina arbeten[1]. Anledningen till dess nedsättande gaf Norge genom sitt kraf på jämnlikhet med Sverige i nationella symboler och i utrikesledningen. Karl den XIV Johan hänvisade emellertid från början också ett par svenska kraf till kommittéen och utvidgade omsider, den 7 December 1843, dess mandat utöfver hela riksakten. På unionsdagen den *4 November 1844* framlade kommittéen sitt förslag i 150 paragrafer. Norska regeringens betänkande kom i form af ett motförslag, den 27 Februari 1847. Ett år därefter beslöts uppskof tills vidare med hela revisionsfrågan; men först i sammansatta statsrådet den 18 Februari 1862 graflades formligen den första revisionskommittéens arbete.

Den 6 Februari 1865 konstituerades den andra stora unions-

[1] Den utgjordes af 4 män från hvardera sidan. Svenskarne voro C. de Geer, B. Cederström, O. G. Nordensköld och Heurlin, hvilka dock alla efter hand utgingo, så att under förslaget stodo namnen Hartmansdorff, Rosenblad, Lefrén och Warberg. De ursprungliga norske ledamöterna Motzfeldt, J. N. Müller och Riddervold utbyttes också mot andra, nämligen Falsen, Foss och Erichsen; så att slutligen endast norrmannen Mansbach var kvar af första uppsättningen. Se *Handlingar* i Revisionsfrågan (1862), II, 36 f.

kommittéen, och den 29 April grep den sig an med sin uppgift[1]. Anledningen gaf Norge genom sitt kraf på norska ståthållareämbetets upphäfvande. 1860 års riksdag hade ställt däremot fordran på en allmän revision, och 1863 års storting hade låtit falla sitt motstånd mot en sådan, så att kommittéens fullmakt redan från början omfattade hela unionsförhållandet. Förslaget är dagtecknadt den *29 Augusti 1867*. Norska regeringen lämnade sitt godkännande nästa år, så att det kunde föreläggas representationerna 1869. Men den 17 April 1871 föll det definitivt för en stor majoritet i stortinget.

Den 13 November 1895 konstituerades den tredje stora unionskommittéen, och den 5 December höll den sitt första sammanträde[2]. Anledningen gaf Norge genom sitt kraf på konsulatgemenskapens upphörande. Den 15 Maj 1895 hade riksdagen ställt däremot fordran på en skyndsam och fullständig revision; den 7 Juni medgaf stortinget upptagandet af förhandlingar angående konsulatväsendet och utrikesstyrelsen; kommittéens kungliga fullmakt blef att "utarbeta förslag till sådana ändrade bestämmelser i afseende å Sveriges och Norges förening, hvilka funnes af behofvet påkallade eller vore ägnade att undanröja de anledningar till förvecklingar, hvilka läge i nuvarande bestämmelsers ofullständighet och oklarhet". Den *29 Januari 1898* voro kommittéens förhandlingar afslutade. Resultaterna bestodo i *tvenne förslag till fullständigt ny riksakt* — ett i 47 paragrafer af 5 svenska ledamöter och ett i 48 paragrafer af de 2 återstående svenskarne[3] samt *tvenne förslag till detaljändringar i den bestående riksakten* — det ena (gällande §§ 4—7) af norska högerns och de moderates 4 representanter, det andra (gällande §§ 4—5) af de 3 norske vänstermännen[4,5]. Dessutom atföljdes de svenska förslagen samt norska hö-

[1] Medlemmarne voro 7 från hvardera sidan: svenskarne G. A. Sparre, Lagerbjelke, Bildt, Berg, Svedelius, Björck och Erik Ersson; norrmännen Vogt, Saxlund, Irgens, Aschehoug, Ueland samt Lange och Harbitz, hvilka sistnämnde sedermera utbyttes mot Platou och Meinich. Se *Betänkande* (1867), s. 6.

[2] Medlemmarne voro åter 7 + 7; nämligen å svenska sidan Ehrenheim, G. Sparre, Alin, Restadius, Trygger och Olof Jonsson samt Themptander, som senare ersattes med von Steyern; å norska sidan Getz, Schweigaard, Blehr, Thorne, och Konow jämte O. Olsen och Siv. Nielsen, utbytta mot Fritz Hansen och Løvland. Se *Underd. yttrande* (1898), s. 4.

[3] Svenska majoriteten utgjordes af Ehrenheim, Sparre, Restadius, v. Steyern och Olof Jonsson, minoriteten af Alin och Trygger. Genom sitt principiella yrkande på gemensamma delegationer (af 20 + 20 man) ställde sig O. Jonsson på sätt och vis förmedlande mellan de båda fraktionerna, se yttrande s. 14 n.

[4] De fyra voro Getz, Schweigaard, Thorne och Fr. Hansen, hvilken sistnämnde genom sitt principiella yrkande på konsulatskilsmässa (yttrande s. 149 f.) förmedlade öfvergången till de tre vänstermännen Blehr, Konow och Løvland. Vänsterfraktionen ansåg

gerns af ett utkast till lag för den gemensamma riksrätten; hvarjämte svenska majoriteten (i likhet med bägge föregående unionskommittéerna) ställde i utsikt en lag om fältarméernas minimistyrka och dessutom en lag om konsulatsbudgeten, norska högern åter en särskild lag om hela konsulatsväsendet [1].

* * *

De meddelade fakta visa genast den skillnaden mellan senaste revisionskommitté och dess båda föregångare, att denna *icke förmått åstadkomma något enhetligt förslag* utan splittrat sig i fyra fraktioner, hvar med sitt projekt.

1844 års kommittéförslag var visserligen åtföljdt af åtskilliga reservationer, hvaribland ett fullt utarbetadt motförslag af Hartmansdorff. Men man hade dock kommit till en majoritetsmening i alla punkter, så att i intet fall den ena nationens representanter stodo emot den andras i oförsonlig motsats [2]. Och resultatet blef ett synnerligen fullständigt lagstiftningsarbete, som ej blott omfattade alla riksaktens och successionsordningens områden utan äfven sökte uppdraga några grofva konturer kring den monarkiska principen och medborgarrätten i bägge länderna.

1847 års norska förslag ställde sig tämligen olika kommittéens, i det att nu hos norrmännen förmärkes en principiell motvilja mot gemensamhetens utsträckning. Äfven detta afser dock en fullständig unionslag, där t. ex. hela SO är inflyttad och det gemensamma försvaret tillbörligen uppmärksammadt.

1867 års förslag yppar en bestämd nationell motsats, i det den svenska sidans anbud på gemensamhet om utrikesportföljen mot inrättning af ett unionsparlament enhälligt afböjdes från norska sidan [3]. Men sven-

principiellt ingen förändring alls nödig i riksakten (yttrande s. 243), och Lövlands namn saknas under dess förslag.

[1] I det följande användas beteckningarne sv. maj. = svenska majoriteten; sv. min. = svenska minoriteten; n. h. = norska högerns och de moderates representanter; n. v. = norska vänstern; RF regeringsformen; RA = riksakten; SO = successionsordningen. *Red.*

[1] Se sv. maj:s förslag §§ 30 och 25 (§ 28, m. 2 och 5, jfr sv. min. § 35); n. h:s förslag till RA § 4, m. III och X.

[2] Så beslöts utrikesministerns gemensamhet af norrmännen och två svenskar gent emot Hartmansdorff och Warberg (se den förres förslag §§ 41 a och 86, den senares reservation i Handlingar II, 196 ff.); riksrättsjuryn af samma majoritet mot Hartmansdorff och Rosenblad (den förres föreslagna § 99, den senares reservation å anf. st. s. 153 f.); det gemensamma apanaget af en norrman på svenska sidan mot de tre andra norrmännen (Handlingar II, 87, och III, 49); hvarjämte Foss förenade sig med svenska och Warberg med norska majoriteten i fråga om unionssymbolernas upptagande i förslaget (Handlingar II, 145 f. och 151).

[3] Betänkande, ss. 6—8 samt 45.

skarne läto då sin mening falla, och förslaget blef i alla punkter så godt som enhälligt. Dess omfattning är formellt densamma som 1844 års: en fullständig föreningsakt med bestämmelser äfven om konungamakten i allmänhet, om ett visst gemensamt statsborgarskap och om tronföljdens åtminstone flesta detaljer.

Ur denna synpunkt faller det nu skarpt i ögonen, att *endast svenskarne* i 1898 års kommitté ingifvit förslag till fullständig föreningsakt; deras förslag äro magrare än föregångarnes, där finnes intet om medborgarrätten och SO står nästan ograverad kvar vid sidan, men de afse dock hela unionsområdet. *Norrmännen däremot hafva begränsat sitt arbete till några enstaka punkter inom unionsförhållandet.*

Det vill således synas, som om det inom 1898 års kommitté rådt en principiell motsats mellan nationerna redan i fråga om uppgiftens omfattning. Och orsaken härtill är icke djupt förborgad. Den ligger i de bägge kontingenternas *olika utgångspunkt* för arbetet. Svenskarne hade nämligen bakom sig riksdagens kraf på en fullständig revision, men norrmännen hade bakom sig stortingets 7 Juni-beslut om en till utrikesstyrelsen och konsulatväsendet begränsad revision. Denna klyfta kunde icke täckas med ord [1], utan har i realiteten gjort sig gällande.

N. v. citerar uttryckligen 7 Juni-beslutet såsom sitt "mandat" [2]. N. h. söker af naturliga skäl framställa begränsningen i sin uppfattning af uppgiften såsom utan principiell betydelse [3]. Men att den i verkligheten ställt sig stortingets mening till efterrättelse, det framlyser ur både förslag och motiver. Dess förslag koncentrerar sig nämligen kring utrikesförhållandet, och så snart det går utanför dess snäfvaste gräns (såsom i frågan om sammansatt statsråd och Interimsregering) så påpekas liksom ursäktande

[1] Se norska reg. Indst. den 8 November 1895: "Medens Rammen for, hvad der fra norsk Side bliver at bringe in under disse Forhandlinger . . . anses givet ved Storthingsbeslutningen den 7 Juni, og det derfor maa være en Forudsætning, at Forhandlingarne *ikke underkastes nogen herimod stridende Begrænsning*, ligger det i mellemrigske Forhandlingers Natur, at der heller ikke kan opstilles nogen Begrænsning, der udelukker fra at komme under Behandling Spörgsmaal om Ændringer i Foreningsbestemmelserne, som fra svensk Side maatte blifve bragt paa Bane." Regeringen framställer alltså stortingets beslut såsom angifvande ett *minimum* för underhandlingarnas omfattning; medan alla omständigheter i själfva verket karakterisera det som ett maximum.

[2] Yttrande s. 206.

[3] Se ss. 111 ff. Det synes också på redaktionen af dess yttrande, att den vill föra uppmärksamheten från denna allmänna dissens på detaljerna — allt i ändamål att visa, att "Uoverensstemmelserne mellem norske og svenske Standpunkter ikke bör betragtes som ulægelige", s. 115.

fragans sammanhang med utrikesministerns ställning[1]. Äfven n. h. har alltså arbetat med blicken riktad mindre på sin kungliga fullmakt än på stortingets signaler därhemma.

Men när de båda parterna alltså gingo till verket med olika förutsättningar, så var intet enigt resultat att vänta.

* * *

Den schism inom senaste kommitté, som nu påpekats, innebär någonting vida mera än en tillfällighet. Den uppenbarar en långsamt mognad nationell motsats mellan ett norskt program, som vill *reformer endast i detalj*, och ett svenskt program, som vill *revision af det hela*.

Denna motsats visar sig första gången under förhandlingarne om första kommittéens fullmakt. Norska regeringen yrkade den 22 December 1841 en successiv lösning af frågorna efter "rättvisa", hvaremot svenska statsrådet den 4 Januari 1842 ställde principen om en samtidig behandling, så att intressena kunde balanseras[2]. Samma motsats återkommer 1860, då norrmännen ville afgöra statthållarefragan för sig, men svenskarne ställa henne i samband med en allmän revision. I andra kommittéen kunde norrmännen ännu en gång vara med om totalrevision; men den politik med partiella reformer och reformförsök, som efteråt varit rådande, har alltmer befäst dem i deras ensidiga program, medan Sverige å andra sidan alltjämt vidmakthåller revisionstanken[3] — tills i stortingsbeslutet 7 Juni och riksdagsbeslutet 15 Maj 1895 de bägge programmerna stå stramt emot hvarandra och därifrån gå in i tredje kommittéen för att från början söndersplittra dess enighet.

Motsatsen mellan de nationella programmerna är, som man ser,

[1] Se motiveringarne å ss. 153 f. och 156. Afgörande för uppfattningen af norska högerns taktik är dess uraktlåtenhet att behandla frågan om *konungavalet;* då denna fråga hvarken kunnat synas tillfredsställande löst i nuvarande RA, ej heller bort föranleda någon olöslig konflikt med svenskarne, så kan skälet till denna uraktlåtenhet icke hafva varit något annat än det, att *fraktionen icke kunde finna någon form för dess inramande under 7 Juni-beslutet.* — På s. 111 förklarar fraktionen uttryckligen, att den under alla omständigheter finner det rådligast, att "et Forslag til en hel ny Riksakt oplöstes i flere Dele".

[2] Se 1898 års yttrande s. 60; jfr med den norska uppfattningen konung Oscar I:s, ibm s. 61.

[3] Se konstitutionsutskottets utlåtande 1877 (n:o 3), 1889 (n:o 14) och 1891 (n:o 11): Björnstjernas yttrande i Första kammaren $^{14}/_{4}$ 1886; m. fl. — Det bör observeras, att den konstitutionella konflikten mellan Norges storting och konungen hade alldeles samma taktiska karakter: tinget ville lösa tvistepunkten för sig allena, konungen ville lösa den först i samband med andra.

närmast en yttre *taktisk*[1]. Men därunder ligger något vida mera. Därunder ligger till dels samma norska fruktan för all utsträckning af gemensamhetsområdet, som skarpt kommit till synes i 1847 och 1867 års förslag. Men därunder gömmer sig framför allt en oböjlig *non possumus*-politik från norska sidan, som vill hafva sina kraf tillfredsställda utan vederlag och uppoffring, gent emot en svensk *kompromiss*-politik, som går de norska krafven tillmötes mot villkor af vederbörligt norskt afseende på de svenska krafven.

För att uppvisa dessa olika ståndpunkter behöfva vi blott jämföra med hvarandra den svenska majoritetens förslag, som går längst tillmötes från svenska sidan, och den norska högerns, som går längst ut mot gränserna af det norska programmet. Sv. maj. har själf (å s. 31 f.) anställt en sådan jämförelse, och resultatet synes hafva ingifvit n. h. stora förhoppningar (ss. 113, 115).

N. h:s optimism grundar sig förnämligast på sv. maj:s medgifvande af ett unionellt utrikesministerium utan någon som helst gemensam representation. På ytan erbjuda också de bägge förslagen åtskilliga likheter, så i fråga om organisationen af ministeriellt och sammansatt statsråd, af revisionskontrollen och riksrätten samt af Interimsregeringen; och man finner att n. h. äfven medgifvit riksaktfästande af det bestående förhållandet vid utrikesdepartementets budget, så långt det gäller själfva departementet och legationerna (förslag § 4, m. X)[2]. Ser man emellertid på hvad denna fraktion positivt uttalat, så finner man å andra sidan, att den velat rubba den *obligatoriska gemenskap i konsulatsväsendet*, som är Sveriges starkaste fordran på det bestående[3]. Ser man åter på hvad den underlåtit att beröra, så finner man däribland *Norges privilegierade ställning vid unionsförsvaret*, hvars upphörande är Sveriges stora nationella villkor för hvarje förändring af det bestående. Detta — jämte åtskilliga andra för-

[1] Härmed sammanhänger, att bägge norska fraktionerna förespegla en lätt öfverenskommelse om öfriga punkter, blott Norge nu får sina önskningar tillgodosedda; se ss. 114 och 115 samt 206.

[2] Detta medgifvande är ett korollarium af utrikesstyrelsens gemensamhet, enligt en idé af L. de Geer, som i sina Minnen (II, 275, påvisadt af norska vänsterfraktionen s. 209) angifvit denna utväg att undkomma en unionell representation. De Geer kräfver dock äfven för åtal samstämmande beslut af representationerna.

[3] Norska högerfraktionen betraktar denna punkt som det afgörande hindret mot en öfverenskommelse med svenska majoriteten inom kommittéen (se ss. 109, 112 och 114, jfr sv. maj. s. 17 f.) och grundar sitt hopp om framtida enighet förnämligast därpå att svenskarne skola resignera äfven här liksom i kravet på en unionsrepresentation, se s. 115. Om landtvärnsklausulen finnes i dess motivering ej ett ord; jfr sv. maj. § 30, s. 19, och sv. min. § 35, s. 77 f.

hållanden [1] — ådagalägger, att icke ens högerpartiet i Norge varit benäget att bjuda någon verklig uppoffring för de nya rättigheterna eller öfver hufvud taga allvarlig hänsyn till andra partens nationella intressen. Tvifvelsutan skulle också dessa bägge fraktioner, som synas varit besjälade af en liflig önskan att komma till ett resultat, hafva räckt hvarandra händerna till ett sådant, om de icke känt att där låg en oförenlig motsats mellan dem.

Om således den tredje unionskommittéens Yttrande bär vittne om en sträfvan till öfverenskommelse mellan de mera moderata fraktionerna på ömse sidor om gränsen, med en svensk och en norsk minoritet på flyglarne, så vittnar det desslikes om att *denna sträfvan stupat på nationalmotsatsen*. Den bredaste klyftan inom kommittéen ligger icke mellan moderat och extrem, utan mellan svensk och norsk. Och innersta grunden härtill har varit den *skiljaktiga nationella rättsuppfattningen* med afseende a det bestående förhållandet — en uppfattning som norrmännen icke velat omsätta i realpolitik, änskönt svenskarne för sin del så velat och gjort.

* * *

Vi hafva funnit, att de svenska kommittéfraktionernas fullständiga revisionsförslag beteckna en sträfvan att utskifta unionens skyldigheter så väl som rättigheter efter proportionell måttstock, medan de norska reformförslagen kännetecknа en politik, som söker jämnlikheten blott på rättigheternas, men icke på plikternas område. Denna afgörande skillnad efter nationer

[1] Ej heller om den gemensamma utgiften till apanager nämnes något från norska sidan (jfr s. 31). Desslikes vill n. h. från sammansatt statsråds behandling, d. v. s. från gemensamma beslut, undantaga frågor om gränsreglering och räkenskapsuppgörelser mellan rikena (sv. maj. § 28, mom. 7—8; sv. min. § 32, mom. 5—6; jfr ss. 28, 154 f.). Slutligen gifver n. h. utrikesministern tillträde i vissa fall till rikenas särskilda statsråd (se förslaget till RA § 4 m. VIII; jfr s. 151 f.) och begränsar riksrättsansvaret för råd i ministeriellt och utomordentligt statsråd till honom allena (§ 4, m. XII; jfr sv. maj. § 19. sv. min. §§ 21, 23, samt ss. 22 och 108) — anordningar hvilka äro af natur att skärpa utrikesledningens öfvervägande beroende af stortingets parlamentariska makt och således rubba den verkliga likställigheten till Norges förmån. Sv. min. (s. 79) sammanfattar hufvudskillnaden så, att "ej blott de svenska yrkandena på medgifvande af sådana korollarier af utrikesstyrelsens unionella organisation som *gemensamheten i konsulatväsendet* och *gemensamma förpliktelsers stadgande i fråga om försvaret*, utan till och med den *gemensamma ansvarigheten* äfven i den starkt reducerade form, hvari den föreslagits af våra svenske kolleger, har rönt enhälligt motstånd af kommitteens norska ledamöter." — Blott i en punkt (jämte kontrollen) har n. h. medgifvit en verklig utsträckning utöfver den bestående gemensamheten, nämligen frågan om meddelande af utländske konsulers exequatur, se dess RA § 5, mom. 3, jfr de svenske fraktionernas § 9 och norska vänsterns opposition s. 242 (samt ss. 20 och 155). Se för öfrigt den detaljerade utredningen nedan.

utesluter dock icke ganska väsentliga olikheter i ståndpunkt äfven inom hvardera nationens bägge fraktioner.

Den norska högerfraktionen börjar sitt 50 sidor starka betänkande med ett skärskådande af sin ställning till den svenska majoriteten (ss. 107—116), öfvergår därpå till en kritisk granskning af norska vänsterns (ss. 118—127) och svenska minoritetens (ss. 127—131) hufvudtankar och betraktar därpå konsulatsfrågan så väl rättsligt (ss. 131—136) som historiskt-tekniskt (ss. 136—141), för att därpå motivera sitt eget förslag härutinnan (ss. 142—149). Detta förslag går ut på, att konsulatsväsendet fortfarande skall sortera under den gemensamma utrikesstyrelsen, men att det efter 15 års ytterligare gemenskap skall kunna ensidigt uppsägas (med 5 års frist). Norska vänsterns kontingent inom kommittéen kastar sig omedelbart in i historiska och rättsliga utredningar till förmån för sin allmänna unionsuppfattning (ss. 169—203)[1], afvisar därpå så väl svenskarnes totalrevision (ss. 204—206) som norska högerns detaljreformer (ss. 206—215) samt slutar sitt 75 sidor långa anförande med att i alla riktningar plädera för separationstanken, hvarvid konsulernas ursprungliga ställning underkastas en ny statsrättslig utredning (ss. 231—234).

Vid jämförelse mellan dessa bägge fraktioner framstår vänsterns söndringssträfvande starkare både i form och i sak. Vänstern vill således rubba endast §§ 4 och 5 af RA, medan högern omskrifver äfven §§ 6 och 7, med stadgan om Interimsregeringen. Vänstern vill införa endast ett gemensamt statsråd (utom det utomordentliga) för både diplomatiska och andra unionella ärenden, hvarvid det nuvarande sammansatta statsrådet så godt som försvinner (se dess § 5 och motivering s. 243 f.); medan högern behåller en särskild ministeriell och en särskild sammansatt statsrådsform, den senare med något inskränkt verksamhetssfär (se dess § 5, jfr ss. 154 och 27). Vänstern vill omedelbart upprätta ett eget norskt konsulatväsen genom kungl. norsk resolution, medan högern vill låta det anstå en tid och ankomma på lag. Vänstern vill slutligen skilsmässa äfven i diplomati och utrikeskabinett, medan högern fasthåller gemensamheten här. Häraf följer,

[1] Som bekant antager norska vänstern allenast en personalunion (se särskildt ss. 205 och 215 n. i motiveringen) mellan Norge och Sverige såsom "selvstændige folkeretslige Personligheder" (s. 227). Här är icke platsen att ingå i en kritik af denna rättsuppfattning. Men då fraktionen går ända därhän att förneka RA § 4 någon verklig unionell karakter, därför att den är en "ordlydende Gjentagelse" af GL. § 26 (allenast med undantag af att ett "har" är ändradt till "skal have", s. 188), så må det faktum påpekas, att paragrafen i verkligheten gömmer en sakändring, nämligen af ordet *"Grundloven"* till ordet *"Grundlovene"*. Denna lilla ändring torde i och för sig kullkasta fraktionens resonnemang i denna punkt, såsom redan påvisats i min skrift om *Unionen, III*, s. 6. I sitt eget förslag till RA § 5 visar sig fraktionen också hafva observerat förhållandet, att döma af dess ordförändringar.

att vänstern också ställer sig fullständigt afvisande mot de konsekvenser af utrikesstyrelsens gemensamhet (normalbudget, gemensam finansrevision och riksrätt), som högern föreslagit.

Ur motiveringarne må framhållas, att högern stämplar den särskilde norske utrikesministern som "en Nydannelse paa den internationale Rets Omraade" (s. 126), hvilket vänstern besvarar med att karakterisera den gemensamme ministern som "en Nydannelse, der ligger udenfor den bestaaende Unions Ramme" (s. 203). Mot den förre anför högern vidare förnämligast de praktiska skälen, att han antingen skulle göra konungen enväldig eller också faktiskt blifva subordinerande under sin svenske kollega och således i verkligheten olikställig, hvarjämte han knappt kunde hoppas på utlandets erkännande (ss. 118 f., 126; jfr sv. maj. s. 12 och sv. min. s. 73 f.). Mot den senare anför vänstern, att han skulle blifva en "rikskansler", oafhängig af bägge ländernas representationer genom sin normalbudget, och så länge han följde ena landets mening undanryckt allt verkligt ansvar från det andra genom riksrättens sammansättning (ss. 209—211).

Svenska majoriteten i sin kortfattade motivering (ss. 11—31) förlorar ingen tid på rättstolkning eller historiska återblickar, utan går genast till en summarisk granskning af föreliggande reformtankar, förkastar så väl systemet med tvenne utrikesministrar (s. 12) som delegationsgemenskapen (s. 13 f.), men fasthåller den obligatoriska enheten i konsulaterna (ss. 16 ff.), och gör därpa några anmärkningar i fråga om unionens förpliktelser (s. 19 f.), för att sedan öfvergå till specialmotivering af sitt eget förslag. Svenska minoriteten börjar med en historik öfver unionens utveckling i upplösande riktning (ss. 55—72) för att mot dess bakgrund granska de föreliggande möjligheterna till reform (ss. 72—80), hvarvid delegationstanken försvaras som en nödvändighet ur svenska intressenas synpunkt (ss. 75 ff.). Specialmotiveringen följer efter själfva förslaget (ss. 101—106).

Det hufvudproblem, som förelegat kommittéens svenske ledamöter har varit att förhindra, att den "likställighet, som utrikesministerämbetets unionella organisation afser att stadga, icke blifver endast en form för Norges herravälde öfver de utrikes ärendenas ledning" (sv. min. s. 76), detta i följd af "olikheten i riksdagens och stortingets sammansättning" (sv. maj. s. 13). För detta ändamål har majoriteten nöjt sig med de garantier, som ligga i en *normalbudget*, (med 1897 års stat till norm[1]) och

[1] Se förslag § 25 och motiver ss. 16, 24 ff., jfr sv. min. § 28 och n. h. § 4 mom. X (ofvan s. 140). Sv. maj. förutsätter en särskild lagstiftning om konsulatsbudgeten och förbjuder

en *riksrätt* med det juridiska elementet lika starkt representeradt som det politiska (se § 20 och den särskilda lagen, jfr min. § 22[1]). Majoriteten har således ställt utrikesministern under parlamentarisk kontroll från äfven stortingets sida (se § 11 och s. 15); den har vidare lämnat i de särskilda representationernas händer att anställa åtal (genom utskott, §§ 18 och 19), att reglera utrikesbudgeten utanför normalstaten (§ 25) samt att välja revisorer (§ 26). I alla dessa fall har minoriteten öfverflyttat de särskilda rikenas rätt på en gemensam "*deputation*" af 30 + 30 medlemmar[2]; det är alltså i dess förslag deputationen allena, som utöfvar juridisk (§ 20) och parlamentarisk (§§ 19, 24)[3] kontroll på utrikesministern, som utnämner revisorer (§ 30) och utöfvar vederbörande statsreglering (§§ 28, 29, 37), medan utrikesministern är alldeles utestängd så väl från de särskilda representationerna (§ 10) som äfven från det sammansatta statsrådet (§ 33, jfr maj. § 29). Majoriteten förkastar en dylik deputation på den grund, att den skulle vara en allt för vidlyftig apparat för det magra verksamhetsområdet och därtill skulle gifva norrmännen ett öfvertag under jämlikhetens sken (s. 13; jfr n. h. ss. 127 ff.). Minoriteten försvarar den såsom enda utvägen att undkomma den än farligare delningen i det politiska ansvaret (s. 75), och påminner härvid om utvecklingen till parlamentarism i Norge sedan 1867, då alla svenskar inom unionskommittéen voro eniga om önskvärdheten af en unionsrepresentation och äfven norrmännen om dess nödvändiga samband med det gemensamma utrikesministeriet; jämnlikhetens risk för Sverige vill den förebygga genom föreskriften om $^2/_3$ pluralitet för parlamentarisk kontroll (§ 24) och pluralitet inom hvardera afdelningen för budgetens förändring (§ 29, jfr s. 76).

Vidare märkes, att minoriteten vill behandla äfven konsulatärendena i ministeriellt ("gemensamt") statsråd (§ 31, s. 74), medan majoriteten vill be-

---

en ensidig rubbning i konungens och kronprinsens en gång gifna apanager, dock utan permanent norm (§ 32). Sv. min. utsträcker normalbudgeten äfven till konsulatsväsendet och till konungens hofhållning (med anslaget vid Oscar II:s tronbestigning som norm, § 37), men undantager kronprinsapanaget från de unionella förpliktelserna (jfr s. 104). För öfrigt vill sv. maj. binda konungens makt öfver besparingarne inom hvarje särskild småtitel, medan sv. min. vill utsträcka den öfver hela hufvudtiteln, se maj. § 25 och min. § 28 samt sid. 25.

[1] En särskild garanti ligger också därutinnan, att för domfällande fordras straffbarhet enligt *både* svenska och norska ansvarsbestämmelser, § 21, min. § 23 (jfr s. 103), något utsträckt i n. h:s förslag till lag om riksrätten § 10.

[2] Fraktionen har således — ehuru med mycken tvekan, se s. 76 — öfvergifvit L. de Geers tanke (se 1862 års Handlingar I, 91) om en starkare representation för det folkrikare landet, åtminstone i den ena af två kamrar; hvilken tanke fasthålles ännu af svenskarne i 1867 års kommitté (Betänkande s. 6 f.) och likaså i ett privat riksaktförslag af *A. V. L.* 1895 "Några ord om den union. frågans lösning", se förf. utkastet, §§ 63 och 71).

[3] Denna ansvarsform är skrifven med § 107 i Sveriges RF till förebild.

hålla dem inom sammansatta råd (§ 28 mom. 5 och s. 21). Minoriteten vill vid sidan af de unionella (§ 34 samt s. 104) införa ett slags supplerade statsråd, som äro för majoriteten obekanta. Minoriteten vill ett oansvarigt Regentskap af 2 + 2 personer (§ 42 och s. 105) i stället för majoritetens ansvarige Interimsregering af 4 + 4 man (§ 38, s. 28 f.). Lägges så härtill, att minoriteten föreslagit andra former vid konungaval (§ 47 och s. 105, jfrda med maj. § 45), och att den ansett nödvändigt att riksaktfästa konungens absoluta veto äfven mot ändringar i de särskilda rikenas författningar (§ 48, s. 78) — så torde de väsentliga olikheterna mellan de svenska fraktionerna vara angifna.

* * *

Vi hafva undersökt 1898 års kommittéarbete i dess hufvudpunkter, för att komma till klarhet beträffande de olika nationernas och partiernas ståndpunkter. Det återstår att efterse i detalj, huru man sökt bota unionens brister.

Man kan — utan att däri vilja inlägga någon slags rangordning eller exklusiv motsats — förevita den bestående unionen både *objektiva* och *subjektiva* fel, så att man med de förra afser fel ur unionstankens egen synpunkt, med de senare brister ur de särskilda kontrahenternas intressesynvinklar. Vi betrakta dessa olika kategorier hvar för sig, under stadigt återblickande på det föregående reformarbetet. Härvid åsyftas dock icke absolut fullständighet; liksom det knappa utrymmet i hvarje fall manar till korta antydningar blott.

Bland objektiva brister i unionen framstår först Riksaktens formella svagheter, ojämnhet, oklarhet och tvetydighet. Detta fel hafva alla reformatorerna, utom norrmännen 1898, sökt framför allt annat afhjälpa, genom fullständiga föreningsakter med allt kortare och koncisare redaktion; medan således 1844 års kommittéförslag hade 150 och 1847 års norska förslag ännu 114 §§, så skref man 1867 71 och i de svenska förslagen 1898 endast 47—48 §§. — Speciella oklarheter vidlåda RA:s bestämmelser och unionsrätten öfverhufvud särskildt i frågan om traktat- och konsulatgemenskapen, om utrikesministerns svenska nationalitet, om de sammansatta statsradens organisation och verksamhetskrets, om stortingets rätt att dela alla riksdagens befogenheter vid förordnande om styrelsen[1]. Dessa brister hafva i allmänhet förut undanröjts genom direkta och tydliga bestämmelser, dock kvarstod oklarheten angående statsrådets uppgifter i första kommit-

[1] Se Kjellén, Unionen I, 45.

téens arbete[1]. Norska vänstern 1898 behåller däremot principiellt den gamla tvetydigheten, utom i statsrådsfrågan; och det vill synas som om äfven de öfrige fraktionerna i tredje kommittéen, hvilka eljest undvikit alla tvetydigheter, lämnat frågan om traktaters obligatoriska gemensamhet med afsikt öppen. Hvad särskildt angår frågan om sammansatta statsrådets organisation, så behöll ännu 1844 års kommitté reciprocitetsprincipen ("förenadt statsråd", § 30); norska regeringen 1847 föreskrifver däremot en konstant sammansättning af 3 + 3 ledamöter ("combineret Statsraad", § 20); detta bibehålles som ett quorum i 1867 års "unionella statsråd" (§ 14), och till denna sistnämnda form ansluta sig 1898 års alla fraktioner (sv. maj. § 29, min. § 33, n. h. RA § 5 och n. v. RA § 5; de tre förstnämnda med begagnande af namnet "sammansatt statsråd"). — RA:s egendomliga dubbelnatur af norsk grundlag och svensk lag är försvunnen i alla reformförslag utom norrmännens 1898. Norska regeringen 1847 (§ 112) samt andra kommittéen (§ 71) tillägga därvid sina förslag grundlags natur; och med dem öfverensstämma svenskarne 1898 (maj. § 47, min. § 48).

Därnäst faller uppmärksamheten på den gällande RA:s ofullständighet som unionslag, då den lämnar förbundet utan all verklig organisation med därtill hörande uppgifter. I detta hänseende har ett *unionellt ministerium* föreslagits af alla, utom andra kommittéen, som behaller utrikesministerns svenska nationalitet (§ 27, jfr § 24)[2], och n. v. 1898, som åsyftar en blott personalunion och alltså icke betraktar bristen på unionell organisation som ett fel utan som en förtjänst, hvadan den här dissentierar i alla punkter. — Äfven en *unionell representation* har i mer eller mindre ofullständig form föresväfvat de fleste reformsträfvarne. Så föresla 1844 års kommitté (§ 134) och 1847 års norska regering (§ 95) en särskild "kongress" af 12 + 12 ledamöter att skilja mellan representationerna särskildt i bevillningsfrågor; 1867 års "unionella statsråd" betraktades allmänt, på grund af sin vida verksamhetskrets (§§ 15, 16), som ett steg i riktning mot unionsparlament; ett sadant yrkades principiellt af svenska sidan i denna kommitté, och återfinnes i sv. min:s "deputation" 1898. Men de öfriga parterna i tredje kommittéen äro alldeles främmande för detta uppslag. — Med förslagen om unionsregering har också följt tanken på *unionell kontroll* på den gemensamma styrelsen och de i gemensamma ärenden deltagande myndigheter; dock har 1847 års norska regering uppgifvit den konsekvensen, den behaller ett

[1] Se 1844 års förslag, § 29 a, och 1847 års § 19, a, jfr Louis de Geers anmärkning i sammansatt statsrad $^{9}/_{4}$ 1861, Handlingar 1862, I, 5.

[2] Likaså hälften af svenska sidan i 1844 års kommitté, se ofvan s. 137 n. 2.

ensidigt ansvar (§ 77) i likhet med andra kommittéen (§ 66) och n. v. i tredje kommittéen[1]. Första kommittéen föreslår också, att åtal och dom skola vara ländernas ensak[2], men lämnar däremellan bedömandet af den anklagades skuld åt en "jury" af 6 + 6 medlemmar, bildad genom representationernas val för 10 år och parternas jäf för stunden (§§ 99, 100) — i temlig öfverensstämmelse med den nuvarande ordningen inom Österrikiska unionen. 1898 års kommitté, med undantag af dess norska vänsterkontingent, vill direkt konstruera en gemensam "riksrätt" af 6 + 6 medlemmar, bildad genom sammansättning af politiska och juridiska elementer samt parternas jäf — alltså tillhörande det s. k. juridisk-politiska systemet och närmast påminnande om den serbiska formen[3] (se sv. maj. § 20 och lag om riksrätt § 6, jfr s. 22 f.; sv. min. § 22, lag § 6; n. h. RA § 4, m. XII, lag § 7); sv. min. föreslår också gemensamt åtal, efter protokoll-läsning, genom deputationen (§§ 20, 21), medan de bägge andra fraktionerna bibehålla åtalsrätten inom hvartdera landet (sv. maj. §§ 18, 19; n. h. RA § 4, m. IX och XII)[4]. — Vidare har man i regeln velat lagbinda *gemensamma utgifter* för unionens ändamål, hvarom nuvarande RA alldeles tiger; 1867 års kommitté nöjde sig dock med att föreskrifva principerna, hvarefter frågorna kunde afgöras genom inbördes lagstiftning (329, jfr s. 48). Gemensamma anslag till utrikesförvaltningen proponeras af 1844 års kommitté (§ 68, d) och 1847 års norska regering (§ 56 b); de återfinnas i 1898 års sv. maj:s § 25 och min:s § 28 samt n. h:s RA § 4, X; 1898 års män tänka sig därvid en normalstat, men dess norska höger undantager i likhet med 1847 års regering (och 1867 års kommitté) konsulatsbudgeten. Gemensamma apanager föreslå 1844 års kommitté (§ 68, a och e) — ehuru med knapp majoritet (öfvan

[1] Äfven Hartmansdorff och Rosenblad, d. v. s. halfva svenska sidan, inom första kommitté fasthålla vid ett ensidigt ansvar, men detta endast af obenägenhet för den föreslagna juryn, ingalunda af fruktan för samröring: de tillåta nämligen norskt åtal på svensk man och vice versa, se förslagen i anf. Handlingar II, 181, 154 samt Rosenblads motivering ibm s. 153 f. Jfr andra kommittéens kritik af juryn, Betänkande s. 44. — I förslag till reform i RA § 5 $^{15}_{3}$ 1886 har norska regeringen satt i fråga en ensidig kontroll på utrikesledningen *utan* gemensamhetsorganisation, och likaså svenska regeringen $^{8}_{13}$. s. å., se *Handlingar* angående de ministeriella ärendenas behandling (1886 ss. 46 och 19).

[2] Domstolen skulle utgöras af vederbörande lands 3 högste domare (§ 99). Den första kommittéens ledamöter delade alltså icke den uppfattning, som hystes äfven af flertalet svenskar i den tredje kommittéen (se Yttrande s. 79) — att unionsakten icke finge rubba ländernas särskilda lagstiftning i denna sak.

[3] Kjellén, Studier rörande ministeransvarigheten, s. 176.

[4] Såsom på sina ställen blifvit anmärkt, skilja sig alla tre fraktionerna i fråga om riksrättens domvärjo: medan sv. maj. gör den till forum ej blott för utrikesministern utan äfven för medlemmarne i unionella statsråd (§ 19) och i interimsregeringen (§ 41), så vill n. h. undantaga de förra (RA § 4, m. XII) och sv. min. de senare (§ 43). — Sv. min. 1898 är ensam om att vilja regelbinda en *parlamentarisk* unionskontroll, se förslag § 24.

s. 137 n. 2) — samt svenskarne 1898 (resp. §§ 32 och 37). 1844 års kommitterade (§ 88) och 1847 års norska regering (§ 56, c) tilllade äfven en gemensam handels- och sjöfartsfond. Däremot är tanken på *gemensam revision* af räkenskaperna främmande för den första — och naturligtvis än mer för den andra — kommittéen (se § 112, jfr norska regeringen 1847, § 79); en sådan (2 + 2 revisorer) föreslås först nu, af sv. maj. § 26, sv. min. § 30, och n. h. RA § 4, m. XI, hvarvid sv. min. lämnar också deras val åt den gemensamma deputationen. — Unionens kraf på laga föreskrifter angående det *gemensamma försvaret* behandlas nedan bland Sveriges subjektiva reformkraf, alldenstund den nuvarande ordningen också kränker likställighetsprincipen till Norges förmån. Här anmärkes endast, att gemensamma kommandomål hittills alltid varit ifrågasatta (1844 § 40; 1847 § 29; 1867 § 33), men saknas i 1898 års alla förslag.

* * *

Bristfällig ur både objektiva och subjektiva synpunkter är unionsrätten i trenne fall, där bägge rikena löpa onödig risk för sin garanterade självständighet. Det ena beträffar unionsförfattningens redaktion, det andra styrelsen vid konungs förfall, det tredje anordningarne vid konungaval.

Unionsrättens redaktion är i så måtto farlig, som en del unionsbestämmelser blifvit inrymda i Norges Grundlov utan bestämd gräns mot landets egen författning. Härmed riskeras å ena sidan för Sveriges del, att unionsbestämmelser kunna ensidigt afgöras af norska myndigheter; a andra sidan för Norges del, att landslagstiftning blifver utsatt för svensk inblandning. Denna ömsesidiga fara hafva alla reformatorer sökt undanrödja genom fullständigt afskilda unionsakter, utom norrmännen 1898. Sv. min. i tredje kommittéen skrifver t. o. m. uttryckligen (§ 48, jfr motiver, s. 78), att "öfver rikenas särskilda grundlagar eger hvartdera riket sjelft råda". Samma förklaring — historiskt föranledd af statthållarstriden, som för Norge tedde sig som obehörig svensk inblandning — afgafs af svenska regeringen redan [17]/1 1885 [1].

Interimsregeringen i dess nuvarande skick öfverlämnar särskilda landsärenden åt risken att af det andra landets malsmän afgöras, hvarjämte den med sina många ledamöter är tungrodd och hinderlig för förvaltningens regelbundna gång [2]. Man har därför, äfven efter 1863 års

[1] 1886 års anf. Handlingar, s. 11. Formen för vicekonungadömets afskaffande 1891 utvisar ock, att faran för Norge i detta hänseende numera är närmast en blott teoretisk. Däremot torde 1885 års norska värnepliktslag bära vittnesbörd, att Sveriges risk kvarstår i real natur.

[2] Jfr Handlingar 1862, II, 83 f., Betänkande 1867 s. 63, och Yttrande 1898, ss. 28 f., 156

reform, sökt på olika sätt inskränka dess funktionstillfällen[1]: man har velat begränsa dess medlemsantal till 4 + 4 (kgl. prop. 1854, sv. maj. 1898 § 38, n. h. 1898 RA § 7, m. II), 3 + 3 (1867 § 48) eller 2 + 2 (1844 års "mellantidsregering", § 57; 1847 års "midlertidige Regjering" § 45; 1898 års sv. min., ett oansvarigt "Regentskap", § 42, jfr s. 105); man har vidare varit ense om att statsrådet skall arbeta vid dess sida (1844 § 58; 1847 § 46; 1867 § 49; 1898 års sv. maj. § 39, min. § 43 och n. h. RA § 7, m. IV och V), liksom man upphäft skillnaden mellan interims- och förmyndareregering (1844 § 49; 1847 § 37; 1867 § 41; 1898 års sv. maj. § 34, min. § 39 och n. h. RA § 7, m. I); risken för nationaliteterna slutligen har man, i öfverensstämmelse med oskrifven praxis, sökt förebygga genom att i enskilda landsärenden lämna afgörandet vid paria vota åt dess män (1844 § 61 jfrd med § 60 b; 1847 §§ 49 och 48 b; 1867 § 54; 1898 års sv. maj. § 38, min. § 42 och n. h. RA § 7 m. III). — I denna punkt har således rådt en jämförelsevis stor enighet så väl beträffande behofvet af reformen som riktningen för densamma. Endast norska vänstern 1898 har lämnat RA orörd äfven här.

Konungavalet (val af tronföljare och regent) är för närvarande öfverlämnadt åt hazardspelet med den förseglade sedeln. Icke heller 1844 års kommitté eller 1847 års norrmän eller 1898 års svenska majoritet hafva undvikit denna yttersta utväg; men de förra hafva trott ett bättre resultat kunna vinnas genom Karlstadskommittéens inskränkning till 12 + 12 män (1844 §§ 23, 145, jämförda med 148 och 140 c; 1847 §§ 15 och 106, jämförda med 109 och 101 c), den sistnämnda fraktionen skjuter lottdragningens nödfall längre i bakgrunden genom att låta valet föregås af förberedande öfverläggning och profval inom den nuvarande Karlstadskommittéen (§§ 45, 46). 1867 års kommitté angaf en annan utväg: en Karlstad-nämnd af 80 + 80 personer förrättar valet i första hand, och riksföreståndarskapet fortsätter (i högst 3 år), om ej absolut pluralitet kan åstadkommas (§§ 57, 62). Denna tanke upptages också af sv. min. 1898, dock sker valet enligt dess förslag genom den ordinarie deputationen, förstärkt till 40 + 40 man, och först sedan riksförsamlingarne två gånger stannat i olika beslut (§ 47). — Bägge norska fraktionerna 1898 hafva sett sig förhindrade att upptaga denna punkt till förhandling.

* * *

[1] Så har både 1867 års kommitté (§ 40) och svenska sidan 1898 (maj. § 33, s. 28: min. § 38?) utsträckt självskrifvenheten till riksföreståndare äfven till andra prinsar än tronföljaren. Vidare detaljer må här lämnas åsido.

Öfverga vi nu till Sveriges subjektiva reformkraf, så framstar först det generella missförhållandet, att *Norge redan genom sin demokratiska författning har ett öfvertag inom unionen* [1]. Då själfva grunden till detta missförhållande icke lärer kunna rubbas, så återstår att undanrödja dess närmaste följder, särskildt under förutsättningen af en unionellt organiserad utrikesledning, som låter faran nalkas Sverige in på lifvet. Här må anmärkas första kommittéens föreskrift om speciell norsk domstol i unionsbrott, Alins yrkande i sista kommittéen, att norska riksrättens sammansättning skall ändras så, att det juridiska elementet blir lika starkt som det politiska (ss. 79, 103), samt svenska minoritetens i tredje kommittéen system med gemensam deputation och tydliga föreskrift om absolut veto i grundlagsfrågor äfven för Norges konung (§ 48, jfr motiver s. 78), hvarjämte Alins specialvotum för konungens upplösningsrätt vis-a-vis stortinget (ss. 77, 102) har samma syfte. 1898 års sv. maj. har icke ansett sig kunna göra något yrkande af dylikt slag, än mindre naturligtvis norrmännen 1847 eller 1898. — Hufvudvikten i detta stycke faller emellertid på Norges privilegierade ställning vid *unionens försvar*, genom landtvärnsklausulen och stortingsvetot i GL § 25 samt friheten från Sveriges skyldighet att ställa ett krigskreditiv (RF § 63). Denna privilegieställning har också rubbats af alla förslagställare, utom norrmännen 1898. Salunda hafva bägge de första unionskommittéerna, försvarskommittéen 1856, norrmännen 1847 och svenskarne 1898 yrkat lagstiftning om en minimikrigsmakt i proportion efter folkens styrka (1844 § 74; 1867 §§ 34, 35; 1847 § 59; 1898 sv. maj. § 30). Att andra kommittéen sedan tillät Norge att hafva ett landtvärn hemma, berör ju icke längre Sveriges intresse; men 1844 (§§ 36 och 38 b), 1847 (§§ 25 och 27 b) och 1898 från svenska sidan (maj. § 30, min. § 35) ströks äfven landtvärnsklausulen, blott så att stortingsvetot fick kvarstå 1844 och 1847 vid landtvärnets utkommendering. Eljest är detta stortingsveto borttaget så väl 1844 (märk motiveringen s. 70 f. i anf. Handlingar) och 1867 som af norrmännen 1847 och svenskarne 1898. Slutligen hafva ömsesidiga krigskreditiver stadgats 1844 (§ 83), 1847 (§ 67), 1856 och 1867 (§ 38); men i detta hänseende hafva icke ens svenskarne 1898 uppställt någon fordran [2]. — Vi anmärka till sist tvenne mindre väsentliga företräden för Norge i den nuvarande ordningen. Det ena är *Norges mindre risk under interimsregering*, i det att norska regeringen äfven då utöfvar en beslutande makt,

[1] Se härom särskilda broschyrer af F. Hagerup, Et Blik paa vor politiske Udvikling i det sidste tiaar (1892), s. 15, och Hbg, Hvad har Sverige vunnit genom unionen med Norge (1892), ss. 39 ff.

[2] Jfr i detta stycke Hbgs anf. broschyr, ss. 20 ff.

som saknar svensk motsvarighet[1]. Denna olikhet har undanröjts, antingen genom att norska regeringens särställning borttagits (så synes vara meningen 1844 och 1847) eller genom att en motsvarande svensk myndighet inrättats (1867 § 49, jfr s. 72 f.); 1898 års svenska minoritet har valt den förra utvägen, majoriteten åter den senare (§ 40), och här har norska högern bistämt (RA § 7, m. IV och V). Det andra är det *särskilda norska betänkandet före svenskt-norskt statsråd*, utan analogi för Sveriges del. I denna punkt har Sverige haft att fröjda sig åt tillmötesgående af alla parter, t. o. m. norska vänstern 1898; man har nämligen föreskrifvit ett motsvarande betänkande af svenska statsråd (1844 § 31; 1847 § 21; 1867 § 17; kgl. prop. 1891), och 1898 års kommitté bibehaller denna naturliga utväg (sv. maj. § 29; sv. min. § 33; n. h. RA § 5; n. v. RA § 5, s. 246).

* * *

Vi komma nu slutligen till Norges subjektiva önskemål och därvid främst till krafvet på *likställighet i utrikesledningen*. Detta kraf riktar sig dels på kompetens till utrikesportföljens förvaltande, dels på jämlikhet inom den ministeriella konseljen. Det förra har ständigt varit af unionskommittéernas svenske ledamöter medgifvit: 1844 med hälften som reservanter (se ofvan), 1867 enhälligt men mot vederlag af ett unionsparlament, 1898 slutligen af flertalet äfven utan detta vederlag. Gemensam utrikesminister, svensk eller norsk man, har sålunda varit föreslagen 1844 (§ 43 a), 1847 (§ 32 a) samt 1898 af sv. maj. (§ 11), sv. min. (§ 10) och n. h. (RA § 4 m. IV); och det är Norges eget fel, om detsamma ej skrefs i 1867 års förslag[2]. Först norska vänstern 1898 har sökt jämlikheten här på utskiftningens väg (se dess RA § 5). — Norges olikställighet inom den ministeriella konseljen är som bekant i praktiken mindre än i teorien, dels genom 1835 års resolution, som infört en norrman där, dels genom öfverflyttande af flertalet diplomatiska mål till sammansatta statsråd, där Norge snarast har ett företräde. Emellertid har en laga reform i konseljen oupphörligt varit föreslagen. En matematisk olikställighet dröjer ännu kvar i 1867 års kommittéförslag (§ 24), som föreskrifver en svensk och en norrman, och i 1885 års reformtanke, som åsyftar två af hvardera nationen bredvid den svenske utrikesministern[3]. Full likhet ställes i utsikt 1844 (§ 42 b) och 1847 (§ 31 b), där konseljen tänkes bestå af utrikesministern jämte ett statsråd af den andra

[1] Jfr Louis de Geer i sammansatt statsråd $^{9}/_{4}$ 1861 (1862 års Handlingar, I, 10) och n. reg. Indst. $^{21}/_{10}$ 1861 (ibm. s. 40).

[2] Jfr konstitutionsutskottet $^{28}{}_{4}$ 1891 och svenska regeringen $^{14}{}_{1}$ 1893.

[3] Anf. Handlingar 1886, s. 9.

nationaliteten; detsamma erbjudes af svenska regeringen 1886 och 1891, en konselj af 3 + 3 [1]; och denna lösning accepteras af n. v. 1898 (RA § 5), medan de andra fraktionerna inom sista kommittéen sökt likställigheten i den formen, att vid den gemensamme utrikesministerns sida sitta "lika många och minst två ledamöter af hvartdera rikets statsråd" (se sv. maj:s "ministeriella statsråd" § 14; sv. min:s "gemensamma statsråd" § 13; n. h:s RA § 4 m. V).

— Ett teoretiskt missförhållande för Norge i den nuvarande lagstiftningen är *oklarheten i frågan om stortingets kompetens att lika med riksdagen förordna om riksföreståndarskap.* Detta förhållande, som aldrig fått praktisk betydelse, har i alla reformförslag uttryckligen ordnats efter full jämlikhet. — Hvad slutligen angår sådana små afvikelser från likställighetsprincipen, som ligga i sakens natur (styrelsens säte i Stockholm, svenska namnets försteg framför det norska vid unionella rubriceringar, konungens namnchiffer efter Sveriges konungalängd o. d.), så hafva de vållat lagstiftarne föga hufvudbry. Endast 1844 års män balanserade sina stora norska medgifvanden med en svensk eftergift äfven i bokstafsföreskriften om konungens uppehållsort ("konungen skall hvarje år uppehålla sig någon tid i hvartdera riket", § 27; lika i Hartmansdorffs förslag § 26 och norska regeringens 1847, § 17), men detta ådrog dem en skarp kritik af Louis de Geer [2], och något sådant har sedermera ej satts i fråga [3]. — Under senare tider har Norge mer och mer riktat sitt intresse från likställigheten till utskiftning af gemensamheten. Om vi få betrakta också sådana fordringar som "subjektiva reformkraf", så är det förnämligast tvenne punkter, som samlat enighet i landet. Den ena är *den obligatoriska traktatgemenskapens* upplösning; uttryckligen föreskrifven i både första och andra kommittéförslagets § 2 (se 1867, s. 10 f.), angreps denna gemenskap redan af 1847 års norrmän (motiver s. 5 f.) och synes nu stillatigande uppoffrad af alla parter 1898. Det andra är motsvarande kraf vis-à-vis *konsulatgemenskapen;* äfven denna nödvändiga gemensamhet står direkt stadgad 1844 (i § 47) och 1867 (i § 28), men afskrifves af norska regeringen 1847 (§ 32, b, jfr motiver s. 39) och likaledes nu af norska högern (se ofvan); medan den nuvarande norska vänstern synes betrakta denna skilsmässa som en redan afgjord sak. Men här hafva svenskarne fortfarande inlagt sitt veto (maj. § 23, min. § 26). — I detta sammanhang må ännu en gång erinras om den norska vänsterns general-

[1] Anf. Handlingar s. 17 (jfr n. reg:s förslag ibm s. 46); kgl. prop. $^{31}/_{1}$ 1891.

[2] I sammansatt statsråd $^{9}/_{4}$ 1861, se 1862 års Handlingar I, 6.

[3] Förrän af norska vänstern 1898, som bland andra argumenter mot den föreslagna organisationen af ett gemensamt utrikesdepartement anfört också det "Brud paa Jevnligheden", som skulle uppstå genom dess förläggande till Stockholm, se Yttrande s. 206 f. — Svenska namnets primat stadgas uttryckligen i sv. min:s projekt 1898, § 16, jfr motiver s. 102.

anfall pa så godt som all återstående gemensamhet bortom konungens person. Visserligen stod den inom kommittéen i minoritet, men i sitt land är den som bekant numera allsmäktig, så att dess kraf äro att betrakta som Norges.

* * *

Söka vi nu i största korthet sammanfatta detta reformarbete under en och samma blick, till bakgrund för ett omdöme öfver den sista unionskommittéen, så befinnes det, att *svenskarnes majoritet medgifvit alla den norska majoritetens reformkraf* utom det splitternya om konsulatsskilsmässan, medan *norrmännen afslagit alla Sveriges reformkraf* utom de alldeles oväsentliga, som icke erfordrat någon uppoffring från deras sida. Sverige har således för första gången erbjudit en gemensam utrikesstyrelse utan garanti i något slags unionsrepresentation; Norge har för första gången alldeles afslagit att lagbinda sin vederbörliga delaktighet i unionens försvar. Sveriges representanter hafva dessutom enhälligt för första gången underlåtit att yrka nödvändigheten af alla traktaters och möjligheten af kommandomåls gemensamhet, liksom de afstått från krafvet på Norges delaktighet i krigskreditivets börda; Norges representanter hafva för första gången begränsat sitt reformarbete till delar af unionsrätten, så att RA:s laga dubbelnatur, den sväfvande gränsen mellan unionsrätt och landsförfattning samt risken vid konungaval kvarstått i deras förslag. I jämförelse med dessa upplösningstendenser, som hos norska vänsterfraktionen framträdt ohöljda, saknar det betydelse, att de öfriga fraktionerna i ett fall dragit till unionsbanden, då de nämligen föreskrifvit en noggrannare unionell kontroll med både riksrätt och finansrevision (därtill gemensamt exequatur). Slutresultatet blifver, att Sveriges medgifvanden hafva varit större, Norges tillmötesgående mindre, upplösningssträfvandet starkare än någonsin förut under arbetet med unionens räddning på lagstiftningens grund.

När man öfverblickar detta långa, flitiga och dock alltjämt fruktlösa arbete, så kan man slutligen icke dölja för sig, att här finnas mäktiga krafter, som på djupet motarbeta de politiska ansträngningarne. Dessa krafter hafva sin rot i naturen själf och i historien, som en gång för alla gjort folken olika i storlek, i nationalkarakter och i författning. Här finnes alltså i djupaste grunden en *faktisk olikhet,* som måste gifva en artificiell och konstruerad prägel åt hvarje unionsform den där riktar sig *ensamt på rättslig likställighet.* "Att vilja likhet mellan olika", säger redan Spinoza, "är att vilja en orimlighet".

Situationen kan sammanfattas i två satser. Den yttre formella likställigheten innebär i verkligheten Norges öfvervikt; därför kan Sverige icke medgifva den. Den inre verkliga likställigheten innebär till skenet Sveriges öfvervikt; därför vill Norge ej acceptera den. Norges sträfvan efter likställighetens sken hotar pa allvar Sveriges sjäfständighet. Det är där unionens gordiska knut sitter.

En möjlighet till lösning synes icke desto mindre vara af den historiska utvecklingen angifven. Vi finna den antydd i norska högerns yttrande (s. 115): "Ligesom tidligere Opfatninger nu viser sig saaledes forandrede, at hvad man engang ansaa for en afgjorende Hindring mod Skabelsen af et virkeligt fælles Udenrigsstyre, nu ikke tillægges saadan Betydning, saaledes vil ikke heller de Opfatninger og de Forhold, der nu træder iveien for Opnaaelsen af et saadant, behove at ove sin Indflydelse udover en vis Tid. Saalænge Foreningen bestaar, vil deremod ogsaa Spörgsmaalet om en Forændring i det nuværende Udenrigsstyre vedblive at staa paa Dagsordenen." Detta innebär, att Norges ståndpunkt är orubblig, men att en möjlighet till öfverenskommelse finnes *pa grundvalen af Sveriges fullständiga kapitulation*. Och gången af det reformarbete, som vi här ofvan studerat, jäfvar icke denna norska högerns förhoppning. Den visar nämligen, att Sverige undan för undan flyttat sina positioner allt närmare Norges önskningar.

Men historien lärer tillika, att norrmännen pa samma gang flyttat sina önskningar allt längre bort från unionstankens kärna. Hade svenskarne år 1844 stått där de stå nu, eller stode norrmännen nu där de stodo 1844, då vore en öfverenskommelse lätt. Men bägge parterna röra sig alltjämt åt vänster. Att en norsk tendens till upplösning gatt paralellt med den svenska tendensen till eftergift, det har den svenska minoriteten i sina motiver med styrka uppvisat.

Sålunda har utvecklingen icke visat sig tillfredsställande ur objektivt unionell synpunkt. Den är det icke heller ur subjektivt svensk, för så vidt man erkänner sanningen i norska vänsterns ord (s. 215): "Det er *ikke paa en Udslettelse af Nationaliteten*, men paa en harmonisk og fredelig Samvirken af to selvstændige og fullt bevidste Nationaliteter, man bör bygge Fremtidens Udvikling."

Norska vänstern i täten på väg mot unionsupplösning, norska högern en hästlängd efter densamma och Sverige en ny hästlängd efter norska högern — med en minoritet förgäfves sökande hejda loppet —: så ungefär ter sig för närvarande den skandinaviska unionens utveckling. Detta intryck försvagas icke då man granskar den tredje stora unionskommittéens arbete.

A. Litteratur (forts.).

9. *Die Zahl im Kriege.* Statistische Daten aus der neueren Kriegsgeschichte in graphischer Darstellung von Otto Berndt., k. u. k. Hauptmann im Generalstabs-Corps. Wien 1897. G. Freytag & Berndt. 174 sidd.

I förordet till detta synnerligen intressanta arbete, som förtjänar att bli kändt och läst äfven i vårt land, yttrar förf., att hans arbete ej gör anspråk på att anses såsom rent militärvetenskapligt, utan snara re har till ändamål att hos den stora allmänheten sprida kännedom om krigets sanna natur och på samma gång äfven närmare belysa många bland lekmän gängse oriktiga föreställningar angående krigen och deras framtid. Detta mål söker förf. nå genom en kvantitativ undersökning af förhållanden, hvilkas betydelse i ett krig hvar och en lätt kan mäta. Ty en handling af väld, som kriget i eminent mening är, har dock, om också moraliska och psykologiska faktorer härvid spela en stor roll, i första rummet att räkna med materiella storheter.

Arbetet sönderfaller i tvänne afdelningar. I den första lemnar förf. en statistisk öfversikt öfver de viktigaste kapitlen af vårt århundrades krigshistoria, en öfversikt, som genomgående och i större omfattning än som varit önskligt gifvits i grafisk form.

I den senare afdelningen anställer förf. betraktelser och drager slutsatser på grundval af detta material. Då krig i främmande världsdelar i regel föras under helt andra förhållanden än i Europa, har här afseende fästats endast vid krigen i vår världsdel. Det må vidare anmärkas, att det så godt som uteslutande blott är landtkrigen, med hvilka förf. sysselsätter sig.

Det första kapitlet egnar förf. åt en framställning af krigs- och fredsperiodernas omfattning under vårt århundrade. Det öfverraskar härvid helt säkert mången att höra, att man under den 96-åriga perioden 1800—95 endast räknar 29 år, under hvilka fullständig fred herrskat i vår världsdel, hvarvid är att märka, att såsom krig äfven räknats bekämpandet af mera omfattande revolutionära rörelser och uppror inom landet.

Af de särskilda europeiska staterna har Turkiet varit mest hemsökt af krig, i det att detta land under 37 år af denna tidrymd haft att kämpa mot yttre eller inre fiender. Motsatsen härtill bilda de skandinaviska länderna, Danmark och Sverige med respektive 9 och 10 krigsår. Detta antal bör dock rätteligen för vårt land endast sättas till 7. Då nämligen förf. lemnat utan afseende de krig, under hvilka alldeles inga eller ock endast obetydliga strider ägt rum, så borde han från raden af krig, i hvilka vårt land varit invecklad, uteslutit det endast nominella kriget med England åren 1810—12.

De största härar har det sista fransk-tyska kriget ställt i fält, och därnäst fälttågen 1812 och 1813. Mot slutet af det förstnämda kriget stodo mer än 600,000 tyska soldater i fiendens land. Sedan dess ha emellertid alla de stora militärmakterna oerhördt ökat sina stridskrafter, så att för ett kommande krig stå skaror af stridsmän till buds, hvartill ingen föregående tid kunnat uppvisa ett motstycke. Enligt en af förf. gjord beräkning torde de krigshärar, som de kontinentala stormakterna kunna ställa i fält, uppnå följande styrka:

Ryssland	2,500,000 man
Tyskland	2,300,000 »
Frankrike	2,200,000 »
Österrike-Ungarn	1,300,000 »
Italien	800,000 »

Således inalles 9,100,000 man. Lämnar nu historien någon lärdom, som kan anses förklara denna öfverallt framträdande sträfvan att öka härarnes numerär? Det visar sig, att af de 20 fälttåg, som arbetet behandlar, den starkare af de båda motståndarena hembar segern i 14,

den svagare i endast 6, hvaraf sålunda framgår, att öfverlägsenhet i antal — under för öfrigt lika förhållanden — i sig innebär stor sannolikhet för framgång. Dock bör det starkt betonas, att denna slutsats endast är riktig, när det gäller arméer af ungefär lika utbildning och utrustning. I sammanhang härmed uppställer förf. den frågan, om den moderna masshären kan antagas komma att bestå sitt eldprof och bli den för all framtid bestående organisationen? Eller *om* och *när* en reaktion skall inträda? Förf. synes luta till den åsikt, att man en gång i framtiden kommer att återgå till ett system af relativt små men utvalda yrkeshärar och öfverlämna åt dessa det uteslutande utöfvandet af ett yrke, som ej är hvarje fredlig borgares sak.

På tal om krigens längd söker förf. vederlägga den allmänt utbredda mening, att ett krig i framtiden skulle ha utsikter att bli afgjordt i en handvändning. Krigshistorien bekräftar nämligen icke en dylik slutsats. Dock kommer sannolikt icke heller ett framtida större krig att vara öfver ett år.

Synnerligen intressanta äro de synpunkter, som framhållas i kap. om arméernas styrka och förluster i olika drabbningar. Efter det sammanlagda antalet stridande å båda sidor är slaget vid Leipzig (1813) den största slaktning i detta århundrade, i det att inalles 472,000 krigare deltogo i denna vapenlek. Närmast detta kommer Königgrätz, i hvilket slag 436,000 man kämpade mot hvarandra. Däremot nådde de största striderna under fransk-tyska kriget 1870—71 endast upp till 300,000 man.

En undersökning af de förluster de stridande lidit under drabbningen visar otvetydigt, att så väl totalförlusten som äfven förlusten genom sårade och döde under tidernas lopp betydligt aftagit. Skilja vi mellan förluster å segrarens och den besegrades sida, så visar det sig, att i så godt som alla drabbningar i äldre som i nyare tider den senares totalförlust varit dubbelt så stor som den förres. Helt annorlunda gestaltar sig emellertid förhållandet, om man endast tager hänsyn till antalet sårade och fallne och lämnar öfriga förluster å sido. Medan sålunda under de napoléonska krigen manfallet i den besegrade arméens leder alltid var betydligt större än i den segrandes, ställde sig dessa förluster under de sista stora krigen tämligen lika å ömse sidor, ja under den förra delen af det fransk-tyska kriget 1870—71 voro tyskarnes förluster i medeltal större än fransmännens. Men då det nu måste anses såsom afgjordt, att det är dessa blodiga förluster, som afgöra stridens utgång, huru kan detta förenas med den slutsats, att manspillan i ett modernt krig måste vara ungefär lika stor å båda sidor, hvilken förf. tror sig kunna draga? Förklaringen ligger i den olika moraliska inverkan, som dessa förluster utöfva på de båda motståndarne. Denna företeelse äter är en följd af en mängd samverkande orsaker, bland hvilka i första rummet må nämnas truppernas inre värde. Det är nämligen ett faktum, att trupper allt efter sin olika krigiska duglighet visa stora olikheter i att uthärda dylika förluster. Å andra sidan kan man därför utan att begå ett alltför stort felslut af storleken af den manspillan en trupp vid vissa kritiska tillfällen förmått uthärda draga slutsatser med afseende på dess krigiska värde. Det är då enligt förfs mening betecknande, att de blodiga förlusterna i senare tiders krig endast uppgått till omkring hälften af det belopp, hvartill de nådde under Fredrik den stores och Napoléons krig.

Den absolut blodigaste drabbningen i vårt århundrade var slaget vid Leipzig (1813) med en förlust af i rundt tal 90,000 man. Närmast detta kommo Aspern med 66,000 och Borodino med 62,000 man, under det att slaget vid Königgrätz endast nådde en siffra af 32,000 och Gravelotte af 27,000 man. Den relativt blodigaste striden var den vid Aspern med en förlust af 38 % af samtliga stridande, hvarefter komma Borodino med 25 %, Eylau och Waterloo med hvardera 24 %. Däremot uppgick manfallet i genomsnitt vid Königgrätz till 7 ½ %, Wörth 13 ½ %, Mars-la-Tour 16 % och Sédan 12 % af samtliga i dessa strider deltagande.

Det numeriska förhållandet mellan döda och sårade har trots de förbättrade skjutvapnen dock under tidernas lopp förblifvit i det hela tämligen oförändradt. I regel uppgår de dödas antal till en fjärdedel af alla dem, som gjorts stridsodugliga genom fiendens vapen. Det långt öfvervägande antalet af alla sår förorsakas genom gevärselden. Artillerieldens

verkan är betydligt mindre och antalet sår, som förorsakats af blanka vapen, är så godt som försvinnande. Den gamla satsen, att ej hvarje kula träffar, blir alltmer en sanning. Det behöfves i våra dagar en högst ansenlig mängd skott för att åstadkomma en träff. Som medeltal kan antagas en träff på 400 skott.

De föreställningar, som vanligen hysas angående manspillan i ett kommande krig, äro mycket öfverdrifna. I en synnerligen intressant framställning visar förf., hvarför dessa förluster ej kunna antagas bli större än under de senaste stora krigen. Det hjälper nämligen ej att hänvisa till den tekniska fulländningen af krigsredskapen i våra dagar, ty denna omständighet kan endast utöfva inflytande på stridens gång ej på manfallets storlek. En större manspillan kunde endast väntas inträffa, om man ville förutsätta, att nutidens soldater voro tapprare och hjältemodigare än deras förfäder, ett antagande, som skulle stå i strid med krigshistoriens lärdomar.

Det fjärde och sista kapitlet egnar förf. åt en framställning af tidens och rummets betydelse i krig. Den snabbhet, med hvilken krigsoperationerna utföras, är af eminent betydelse. Här framstår Napoléon I som den store mästaren, hvilken senare härförare trots förbättrade kommunikationer ej mäktat uppnå och ännu mindre öfverträffa.

Slutligen må allt erkännande skänkas åt den noggrannhet och tydlighet, som i allmänhet utmärker den grafiska framställningen, samt åt den vårdade typografiska utstyrsel, i hvilket arbetet framträder.

Lund i april 1898. *Theophil Andersson.*

10. Olivecrona, K., *Testamentsrätten enligt svensk lagstiftning*, 2:dra uppl., 464 sid., Upsala 1898.

Oaktadt ofvanstående arbete icke kan anses höra till det slag af rättsvetenskaplig litteratur, som särskildt är föremål för denna tidskrifts behandling, torde dock ett påpekande af detsamma icke sakna intresse för denna tidskrifts läsekrets. Arbetet, som ursprungligen framträdde i form af vid Upsala universitet hållna föreläsningar, är en gammal bekant för den juridiskt intresserade allmänheten. Första upplagan af detsamma utkom redan 1880, och föreligger arbetet här sålunda endast i en ny — öfversedd och omarbetad — upplaga.

Planen för behandlingen af ämnet är i denna nya upplaga i det stora hela densamma som i den föregående. Efter att hafva utvecklat testamentets begrepp och grunden för testamentsrätten redogör förf. för testamente enligt romersk rätt och för testamentsinstitutets historiska utveckling i svensk rätt samt öfvergår därefter till en framställning af den nuvarande svenska rättens stadganden i ämnet, hvilken framställning omfattar stadgandena såväl om testamente i allmänhet som om särskilda slag däraf, inbördes testamente och fideikommiss-stiftelse. Endast i så måtto har den ursprungliga planen för arbetet ändrats, att till den historiska afdelningen af den svenska rätten öfverflyttats den rätt ingående framställning, förf. i båda upplagorna af sitt arbete lämnar, af de enligt 1734 års lag samt K. F. d. 19 Aug. 1762 gällande bestämmelserna angående hvad genom testamente kunde bortgifvas. Redogörelsen härför hade i den äldre upplagan lämnats i samband med framställningen af den nu efter antagandet af K. F. angående hvad i testamente gifvas må, så ock om gåfva af fast egendom d. 21 dec. 1857 i detta afseende gällande rätten. Genom denna öfverflyttning har framställningen af vår nuvarande rätts stadganden om testamente otvifvelaktigt vunnit i koncentration och öfversiktlighet.

De modifikationer och tillägg, som här och hvar förekomma med afseende på själfva arbetets innehåll, hafva till största delen föranledts af ny litteratur i ämnet (se bl. a. behandlingen af frågan om i hvad mån testamente kan anses hafva varit tillåtet i den allra äldsta romerska rätten, sid. 30) samt, hvad angår framställningen af vår nu gällande rätt, på hvilken arbetets tyngdpunkt faller, af senare tiders lagstiftning (K. F. om tjuguårig ålder d. 22 april 1881, lag d. 29 nov. 1895, hvarigenom Hofrätts behörighet att omedelbart upptaga tvister om arf m. m. efter utländska adelsmän, som hit i riket inkommit, upphäfts, lag ang. god man för

frånvarande delegare i dödsbo d. 29 maj 1896 m. m.) och af nyare rättspraxis, till hvilken senare förf. i stor utsträckning tagit hänsyn. Arbetet har genom dessa modifikationer och tillägg bragts i full öfverensstämmelse med den sedan dess första framträdande skedda utvecklingen. I uppfattningen af sitt ämne i såväl hufvud- som detaljfrågor står förf. för öfrigt i allt väsentligt på samma ståndpunkt som förut. Särskildt påpeka vi, hurusom förf:s starkt utpräglade för hela framställningen af ämnet och de resultat, till hvilka han kommer, betydelsefulla uppfattning af rätten att testamentera såsom ett af positiv lag regleradt undantag från skyldemännens på sedlig grund (familjens eget sedliga väsen) hvilande rätt äfven i denna nya upplaga af arbetet med oförminskad styrka framträder. Förf. har t. o. m. kommit i tillfälle att kanske ändå mera framhålla densamma i några frågor, med afseende på hvilka han i denna nya upplaga något utvecklat och fullständigat sin framställning. Vi påpeka härvid särskildt, hurusom förf. i sammanhang med sin framställning af de för upprättande af ett testamente nödiga formaliteterna till stor del med stöd af denna sin uppfattning än mera ingående än förut gör front mot den tendens, som ibland visat sig i praxis, att göra vissa eftergifter med afseende på dessa formaliteter (frågan rör sig särskildt i de nytillagda delarne om eftergift af den enligt förf:s åsikt i Ä. B. 16: 1 uppställda fordran, att båda testamentsvittnena skola höras på ed, sidd. 221, 222 ff.). Icke utan allt inflytande är väl ofvan nämnda uppfattning äfven på förf:s åsikt, att de muntliga testamentena, såsom ofta varande mycket osäkra till såväl existens som innehåll, böra utom för vissa undantagsfall helt och hållet afskaffas. Att tiden för en dylik lagändring nu kan anses vara inne, har förf. i denna nya upplaga af arbetet än mera accentuerat (sidd. 178, 204).

För öfrigt vilja vi påpeka förf:s i vissa afseenden utvidgade och med en riklig samling af rättsfall från nyaste tid illustrerade framställning af den ofta svårlösta frågan om tolkningen af inbördes testamenten (sid. 413 ff.). Förf. lämnar i denna nya upplaga en betydligt rikhaltigare och tydligen från en omfattande erfarenhet hämtad exemplifikation af de skiftande uttryck, hvilka i dylika testamenten pläga användas för att beteckna den befogenhet, som man afser att genom testamentet tilldela den efterlefvande, och antyder, huru dessa mera eller mindre sväfvande uttryck enligt förf:s åsikt skola tolkas.

Äfven den, som i ett eller annat afseende intager en annan ståndpunkt än förf., måste med glädje helsa denna nya upplaga af förf:s arbete, i hvilket sa väl teoretiska som praktiska jurister i lika grad skola finna ledning vid afgörandet af mången svårlöst fråga. Sveriges jurister mottaga städse med vördnad hvarje verk, som utgår från deras högt aktade Nestor, och känna djupt den tacksamhetsskuld, i hvilken de stå till honom, för att de ännu få blifva delaktiga af hans omfattande lärdom och rika erfarenhet.

Elsa Eschelsson.

B. Administrativ Praxis (forts.).

18. *Skall inkomstbevillning erläggas för belopp, som uppburits på grund af öfverenskommelse angående afstående af fideikommissanspråk?*

I dödsboet efter Friherre Nils Trolle fumos jämte andra tillgångar fideikommissegendomarna Trollenäs och Fulltofta med underlydande. I anledning af uppkommen tvist rörande fideikommissrätten till dessa egendomar mellan å ena sidan Hofjägmästaren Friherre Nils Trolle d. y. och å andra sidan f. d. Ryttmästaren Fredrik Trolle träffades den 26 januari 1895 skriftlig öfverenskommelse, enligt hvilken Fredrik Trolle till Nils Trolles förmån afsade sig alla anspråk å fideikommissegendomarna mot det att Nils Trolle före den 1 juni 1895 till Fredrik Trolle medelst reverser, värdepapper eller kontanta penningar betalade 100,000 kronor. Likviden af detta belopp ordnades sålunda, att bland annat dels Nils Trolle åtog sig att inlösa två Fredrik Trolles län å tillhopa 18,125 kronor och

dels Fredrik Trolle till nominella beloppet öfvertog 38 aktier i Winninge jordbruksaktiebolag, en hvar å 1,000 kronor.

Sedan taxeringsnämnden i Landskrona för år 1895 taxerat Fredrik Trolle för inkomst af rörelse, yrke eller eljes till belopp af allenast 600 kr., höjdes denna taxering af Malmöhus läns pröfningsnämnd till 93,100 kronor eller således med 92,500 kronor.

Med den sålunda förhöjda taxeringen afsågs det genom ofvannämnda förliknings-handling af Fredrik Trolle förvärfvade belopp 100,000 kronor efter afdrag af 7,500 kronor, som åtgått till kostnader för uppgörelsen.

Öfver pröfningsnämndens berörda beskattningsåtgärd fullföljde Fredrik Trolle besvär hos Kammarrätten och anförde: ifrågavarande Fredrik Trolle tillförsäkrade förmån vore ej att anse såsom inkomst af arbete, utan såsom den där tillfallit Fredrik Trolle med fideikommissrätt efter Nils Trolle d. ä.; i allt fall vore taxeringen för hög; Nils Trolle hade nämligen ej fullgjort sitt åtagande att betala viss Fredrik Trolles skuld, utan vore å nämnda skuld 16,000 kronor fortfarande oguldna. De till nominella beloppet öfvertagna aktierna i Winninge jordbruksaktiebolag voro i själfva verket ej värda mer än en hvar 875 kr. På berörda grunder yrkades upphäfvande af taxeringen eller, om detta yrkande ej kunde bifallas, nedsättning med dels nyss nämnda skuldbelopp 16,000 kronor jämte ränta och dels 4,750 kronor, motsvarande skillnaden mellan aktiernas nominella och verkliga värde.

Öfver besvären infordrades förklaring från Kronans ombud Landskamreraren H. Cavalli, som bestred ändringssökandet och anförde bland annat: ofvan nämnda af Fredrik Trolle förvärfvade belopp kunde ej anses såsom denne tillfallet på grund af fideikommissrätt; om Fredrik Trolle ansett sig berättigad att vid Nils Trolles d. ä. död tillträda ifrågakomna stora fideikommissegendomar, hade han säkerligen ej underlåtit att då därpå göra anspråk; nu hade Fredrik Trolle i stället af Nils Trolle d. y. betingat sig en penningesumma mot det att Fredrik Trolle under sin lifstid förbundit sig att icke väcka talan om rätt att tillträda fideikommissegendomarna; det af Fredrik Trolle sålunda förvärfvade beloppet vore att anse såsom beskattningsbar inkomst; den uppgifna omständigheten, att Nils Trolle ännu ej inlöst viss i likviden ingående Fredrik Trolles skuld, torde ej inverka å beskattningsbeloppet, med mindre Nils Trolle kunde anses ur stånd att fullgöra sin betalningsskyldighet i nämnda hänseende; ej heller torde den omständigheten, att Fredrik Trolle enligt uppgift såsom likvid mottagit aktier till högre kurs än som motsvarade deras verkliga värde, inverka å taxeringsbeloppet.

Kammarrätten (Herrar Biörklund, Wallensteen och von Unge) yttrade i utslag den 15 oktober 1896, att som, enligt hvad upplyst blifvit, pröfningsnämndens beslut att höja Fredrik Trolles ifrågavarande taxering tillkommit på grund af antagande rörande inkomst, hvilken skulle år 1895 af Fredrik Trolle åtnjutits enligt en den 26 januari samma år skriftligen upprättad afhandling om fideikommissrätten till godsen Trollenäs och Fulltofta med underlydande;

men hvad Fredrik Trolle kunde hafva under året uppburit, därom utredning saknades, af ett honom genom afhandlingen tillförsäkradt vederlag i penningar för frånträdande af den rätt till nyss nämnda fideikommiss, hvilken kunde Fredrik Trolle tillkomma, icke vore hänförligt till inkomst af rörelse;

funne Kammarrätten skäligt att med ändring af pröfningsnämndens beslut fastställa Fredrik Trolles taxering för inkomst af rörelse till det af taxeringsnämnden bestämda belopp 600 kronor. Föredraganden, vice Häradshöfdingen von Wolcker, med hvilken Kammarrättsrådet Östberg instämde, utlät sig:

»Jag finner ej skäl att i pröfningsnämndens beslut göra annan ändring än att, då med afseende å den af klaganden förebragta utredning antagas må, att Friherre Trolle icke på sätt, han enligt ofvan berörda öfverenskommelse sig åtagit, infriat två klagandens lån, samt vid sådant förhållande vid uppskattning af den inkomst, som må anses hafva tillflutit klaganden i följd af den emellan honom och Friherre Trolle träffade uppgörelse i fråga om besittningsrätten till fideikommissegendomarna Trollenäs och Fulltofta med underlydande, böra från det till klaganden enligt samma uppgörelse utfästa belopp 100,000 kronor afräknas,

förutom af pröfningsnämnden medgifna 7,500 kronor, beräknad kostnad för ordnandet af nämnda uppgörelse, jämväl ytterligare 16,000 kronor, för hvilket belopp klaganden med hänsyn till Friherre Trolles ofvan omförmälda underlåtenhet yrkat afdrag, klagandens taxering för inkomst af rörelse af mig nedsättes till 77,100 kronor.»

Mot Kammarrättens utslag besvärade sig Landskamreraren Cavalli hos Kongl. Maj:t. I målet vore fråga om en affärstransaktion, på hvilken Fredrik Trolle förtjänt en summa penningar, utan att han därför afhändt sig fast eller lös egendom. Klaganden yrkade förty fastställelse af pröfningsnämndens beslut. Skulle emellertid genom den af Fredrik Trolle hos Kammarrätten åstadkomna utredning finnas ådagalagdt, att Nils Trolle icke under år 1895 infriat omförmälta lån å 16,000 kronor, yrkades alternativt taxeringens bestämmande till 77,100 kronor.

I afgifven förklaring bestred Fredrik Trolle ändringssökandet. Ifrågavarande den 26 januari 1895 träffade aftal vore att anse såsom en arfsförening, rörande en del af Friherre Nils Trolles d. ä. kvarlåtenskap, för hvilken beskattning egt rum genom stämpelbeläggning af den efter bemälte Friherre upprättade bouppteckning.

Målet afgjordes af Kongl. Maj:t genom resolution den 1 oktober 1897, däri yttrades; att som det belopp, hvilket tillflutit Fredrik Trolle i följd af den emellan honom och Nils Trolle träffade uppgörelse i fråga om besittningsrätten till ifrågavarande fideikommissegendomar, måste anses hänförligt till inkomst, hvarför jämlikt § 8 mom. 2 Bevillningsförordningen bevillning borde utgå, men med afseende å hvad i målet förekommit, finge antagas, att Nils Trolle icke enligt sitt åtagande infriat två Fredrik Trolles förbindelser, vid hvilket förhållande vid uppskattning af den Fredrik Trolle genom omförmälta uppgörelse tillflutna inkomst från det utfästa beloppet 100,000 kronor borde afräknas förutom af pröfningsnämnden medgifna 7,500 kronor, jämväl ytterligare 16,000 kronor, motsvarande berörda förbindelsers kapitalbelopp; funne Kongl. Maj:t skäligt att med ändring af Kammarrättens utslag, till 77,100 kronor bestämma Fredrik Trolles taxering för rörelse, yrke eller eljes.

O. B.

---

19. *Där ett hemman flyttats från ett väghållningsdistrikt, inom hvilket det på grund af ännu gällande vägdelning fortfarande fullgör vagnsunderhåll in natura, till ett annat, inom hvilket distrikt skall det då utgöra vägskatt?*

Sedan de väghållningsskyldige inom Malungs tingslags väghållningsdistrikt i Kopparbergs län vid sammanträde d. 5 okt. 1895 godkänt ett af vägstyrelsen för år 1896 uppgjordt förslag till inkomst- och utgiftsstat för distriktets vägkassa, enligt hvilket förslag vägskatt till visst belopp skulle till vägkassan erläggas jämväl för åtskilliga aktiebolaget Rämen-Liljendahl tillhöriga jordbruksfastigheter, hvilka på grund af K. resol. d. 25 nov. 1806 blifvit, enligt Kammarkollegium d. 20 dec. 1878 meddelade beslut, från Äppelbo socken af Malungs tingslag öfverflyttade till Rämens socken och Fernebo härad af Vermlands län;

så ock efter det bolaget hos K. Bde i Kopparbergs län yrkat upphäfvande af de väghållningsskyldiges berörda beslut på den grund, att ifrågavarande fastigheter numera jämte öfriga till Fernebo härad hörande hemman och lägenheter utgjorde ett väghållningsdistrikt för sig och jämväl fått sig för år 1896 påförd vägskatt till samma distrikts vägkassa;

samt K. Bde genom utslag d. 16 dec. 1895 sig utlåtit att, ehuru på grund af 1878 års beslut ifrågavarande bolaget tillhöriga hemman i jordeboken för Äppelbo socken uteslutits, likväl och enär bolaget icke styrkt, att bolaget, hvilket enligt en af K. Bde d. 9 nov. 1877 fastställd vägdelningsförrättning fått för samma hemman viss skyldighet till vägunderhåll inom Malungs tingslag sig ålagd, redan innan hemmanen, jämlikt 1878 års beslut, blifvit i den nya jordeboken öfver Vermlands län upptagna, från denna skyldighet i vederbörlig ordning vunnit befrielse, vid hvilket förhållande skyldigheten för bolaget att inom Malungs nuvarande väghållningsdistrikt utgöra vägunderhåll måste anses fortfarande tills vidare kvarstå, funne K. Bde skäligt lämna besvären utan afseende;

fullföljde bolaget sina besvär hos Kammarkollegium, som genom utslag den 23 dec. 1896 sig utlät och, enär ifrågavarande jordbruksfastigheter, såsom numera ostridigt tillhörande Fernebo härad, äfven måste, ehuru fortfarande på grund af ännu gällande vägdelning inom Malungs tingslags väghållningsdistrikt fullgörande vägunderhåll in natura inom detta distrikt, i likhet med alla öfriga jordbruksfastigheter inom Fernebo härad vara i fråga om vägskatt att hänföra till det af sistnämnda härad bildade väghållningsdistrikt, förty och af i öfrigt anförda orsaker pröfvade skäligt att med upphäfvande af K. B:des utslag förklara innehafvarne af samma fastigheter icke vara skyldiga att för dem utgöra vägskatt till Malungs tingslags väghållningsdistrikts vägkassa.

Häröfver anförde dels Lima, dels ock Malungs och Transtrands väghållningsskyldige socknemän underd. besvär, men genom resol. d. 31 dec. 1897 fann K. M:t på de ofvan upptagna, af Kammarkollegium anförda grunder skäligt fastställa det slut, hvartill Kollegium uti öfverklagade utslaget kommit. *G. T.*

---

20. *Skall bidrag af statsmedel till allmänna väghållningen utgå jamväl, där inom ett distrikt enskilde väghållare ej i någon man betungats med nämnda besvär?*

Sedan vägstyrelsen inom Orsa tingslags väghållningsdistrikt hos K. B:de i Kopparbergs län anhållit att på grund af föreskrifterna i väglagen d. 23 okt. 1891 af statsmedel utbekomma ett belopp af 1,016 kr. såsom bidrag till kostnaden för underhållet in natura under år 1895 af de allmänna vägarna inom distriktet; utlät sig K. B:de genom beslut d. 28 dec. 1895, meddeladt i utdrag af landskontorets protokoll för nämnda dag — jämte anteckning dels att, enligt instrumentet öfver den af särskildanämnden verkställda uppskattning af årliga, kostnaden för underhållet, den tid marken är bar, af de allmänna vägarna inom ifrågavarande Orsa kommun allenast omfattande distrikt, denna kostnad uppskattats till ett belopp af 10,160 kr., dels att 1895 års samtliga väghållningskostnader såväl för underhållet in natura som jämväl i öfrigt blifvit i verkligheten af Orsa sockens skogsmedelsfonds räntemedel helt och hållet bestridda — att, ehuru uti 60 § 1 mom. väglagen stadgades, att utaf den för vägunderhållet in natura uppskattade kostnad $^1/_{10}$ skulle lämnas af statsmedel, likväl och som afsikten med detta stadgande vore att bereda lindring åt dem, som bestrede naturaunderhållet, hvilken afsikt i samma lagrum funnes uttryckt sålunda, att statsbidraget skulle till vederbörande vägstyrelse utbetalas för att på lämpligt sätt tillhandahållas de särskilda väghållarne, fördenskull och emedan vägunderhållet in natura sommartid likaväl som hvarje annat underhåll af allmänna vägar inom distriktet ifrågavarande år bestridts af räntemedel från Orsa sockens skogsmedelsfond, vid hvilket förhållande enskilde väghållare icke i någon mån betungats af väghållningsbesvär, funne K. B:de, då följaktligen en utdelning af statsmedel till dem, på hvilka de allmänna vägarna inom Orsa socken blifvit indelade, i verkligheten skulle, i strid med väglagens afsikt, blifva en blott och bar statens utgift utan motsvarighet uti tillgodoseende af ett allmänt ändamål, hvartill komme att denna statens utgift eller rättare uttryckt gåfva skulle tillfalla en i ekonomiskt hänseende synnerligen väl lottad kommuns medlemmar, sig icke kunna bifalla vägstyrelsens ansökning.

Orsa sockens jordägare samt de väghållningsskyldige inom Orsa tingslags väghållningsdistrikt anförde häröfver besvär, men fann Kammarkollegium enligt utslag d. 17 dec. 1896 desamma ej föranleda till ändring i klandrade beslutet.

Klagandena fullföljde då sina besvär hos K. M:t, som genom resol. d. 15 okt. 1897 sig utlät och, enär, jemlikt 60 § 1 mom. af väglagen, af den för vägunderhållet in natura inom distriktet under år 1895 uppskattade kostnad $^1/_{10}$ skolat af statsmedel lämnas, fann skäligt att, med upphäfvande af Kammarkolleg. utslag, undanrödja K. B:des i målet meddelade beslut och visa målet åter till K. B:de, som hade att detsamma ånyo företaga och därmed vidare lagligen förfara. *G. T.*

21. *Skall vägskatt å utarrenderad fastighet påföras ägaren eller arrendatorn?*

Sedan vederbörande häradsskrifvare å debetsedel för år 1894 påfört kammarherren B., såsom innehafvare af Sandemars fideikommissegendom, vägskatt till väghållningsdistriktets vägkassa för de till nämnda fideikommiss hörande hemman och lägenheter, men B. häröfver hos K. B:de i Stockholms län sig besvärat med yrkande att, då utaf dessa hemman och lägenheter åtskilliga vore på arrende upplåtna samt det enligt klagandens uppfattning åläge arrendatorerna att för vägskatten ansvara, den på de utarrenderade fastigheterna belöpande andel i vägskatten i stället måtte vederbörande arrendatorer påföras, så utlät sig K. B:de genom resol. d. 6 mars 1895, att, som jämlikt 6 och 59 §§ i väglagen d. 23 okt. 1891 vägskatt af jordbruksfastighet skulle påföras sådan fastighet i förhållande till dess taxeringsvärde och debitering däraf följaktligen måste ske på grund af bevillningstaxeringslängd, däruti arrendatorer och brukare ej funnes upptagna, hvartill komme, att de i denna sin egenskap ej heller ägde rätt föra talan öfver fastighetstaxering, alltså funne K. B:de ej skäl förekomma till ändring i öfverklagade debiteringen, klaganden dock obetaget att, om han förmenade arrendator eller brukare på grund af det för honom gällande upplåtelsekontrakt vara pliktig att ansvara klaganden för vägskattens utgörande, hålla sig till honom för utfående af den vägskatt, som på honom kunde belöpa.

Öfver K. B:des resol. klagade B. hos Kammarkollegium, som genom ett d. 3 okt. 1895 meddeladt utslag, uti hvilket K. M:t enligt resol. d. 5 juni 1896 ej funnit skäl att göra ändring, sig utlät att, som jämlikt stadgandet i 59 § väglagen, vägskatt af jordbruksfastighet skulle, då sådan ägde rum, efter de i nämda lagrum angifna grunder påföras jordbruksfastigheten, samt vid sådant förhållande och då särskild föreskrift i annat syfte ej funnes i lagen meddelad, det måste anses åligga ägare eller innehafvare af jordbruksfastighet att för däråt belöpande vägskatt i första hand ansvara, funne Kollegium besvären icke kunna föranleda till ändring i det slut, hvari K. B:de genom öfverklagade resolutionen stannat.

Från detta beslut var en ledamot i Kammarkollegium (Presid.) skiljaktig och anså på anförda skäl, att den på de klaganden tillhöriga, utarrenderade fastigheterna belöpande andel i vägskatten skulle vederbörande arrendatorer eller brukare påföras.

G. T.

Innehåll:

Uppsatser: **Svensén, Emil,** Proportionell representation.
Flodström, I., Ångbåtspassageraretrafiken och sjöfartsstatistiken.
Kjellén, R., Den tredje stora unionskommittéen. Ett stycke unionshistoria.
Referat: Litteratur, n:ris 9 och 10.
Administrativ praxis, n:ris 18—21.

Ur pressens omdömen:

Svenska Dagbladet: "Statsvetenskaplig Tidskrift har med detta första häfte gjort en mycket lycklig debut. Och vi våga därför hoppas, att den, såsom den förtjänar, också måtte kunna vinna spridning icke blott bland fackmän utan också bland den större bildningssökande allmänheten."

Stockholms Dagblad: "Den icke minst värderika, ehuru kortaste delen af det föreliggande häftet bildas till slut — under rubriken 'Administrativ praxis' — af några prejudikat."

Aftonbladet: "Blir fortsättningen början lik och kunna här olika åsigter — 'alinism' lika väl som 'hedinism' — under inbördes aktning och välvilja mötas i gemensamt sträfvande efter sanningen, så ha vi all anledning att helsa den nya tidskriften välkommen."

Nya Dagligt Allehanda: "Tidskriften — — — framträder i sitt nämda profnummer på ett i allo fördelaktigt sätt."

Till red. insända böcker:

Zeitschrift für Socialwissenschaft. Herausg. von Prof. Dr. Julius Wolf. Berlin, G. Reimer.

1898: H. 3. *Aufsätze:* A. Tille. Der Ausstand der britischen Maschinenbauer. — Durant de Sénégas, Die Agrarreform in Preussen. — L. Ascher. Krankenfürsorge und Arbeiterversicherung. — S. R. Steinmetz. Die »organische» Socialphilosophie. — — *Socialpolitik.* (Gesetzgebung, Verwaltung, Vereine, Private Initiative.) — — *Miscellen.* — — *Revue der Revuen.* — — *Buchbesprechungen.*

— — H. 4. *Aufsätze:* J. Wolf, Illusionisten und Realisten in der Nationalökonomie. 3. — J. Kohler, Collectivismus und Individualismus in der Geschichte. — A. Röder, Capacität und Beruf. — A. Oncken, Das Adam Smith-Problem. 3. — R. Grätzer. Die Lage des deutschen Handwerks und seine Organisation. 1. — — *Socialpolitik.* (Gesetzgebung, Verwaltung, Vereine. Private Initiative.) — — *Sprechsaal.* — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*

Nationalekonomisk Tidsskrift, udgivet af Nationalekonomisk Forenings Bestyrelse, h. 1—3, Kjobhn 1898.

Kyrklig Tidskrift, utgifven af O. Quensel och Hj. Danell, h. 1—4, Uppsala 1898.

Enestrom, G. Om det nya förslaget till införande af arbetareförsäkring i Sverige (Studier i Arbetareförsäkringsfrågan I). Sthlm 1898.

Uppsala 1898. Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.